

בשימוש במכשירים חשמליים בשבת מה מותר ומה אסור

בס"ד, רמת הגולן, מוצש"ק עקב התשע"ב.

א. הן ידוע שהתפתחות הטכנולוגיה בדורנו גדלה והתרחבה מאד, והעלתה שאלות רבות וקשות בכל תחומי ההלכה ובמיוחד בדיני שבת החמורים מאד, ודנו בהם גדולי האחרונים, וכפי התחדשותם של השאלות רבו בהם הדעות וגם מחלוקות, שפעמים נבעו מהבנות שונות ברזי הטכנולוגיה, ופעמים נחלקו בגופם של החידושים לאיזה אבות מלאכות או תולדות לדמותם, או לאיסורי רבנן וגזירותיהם, או דיש למנותם בין הדברים המותרים, זה אומר בכה וזה אומר בכה, וכמו שהטכנולוגיה עוררה שאלות חדשות ואתגרים הדורשים פתרונות הלכתיים, כן ידעה הטכנולוגיה גם למצא פתרונות לבעיות חמורות, ע"י דברים הנעשים מאליהם, וגם באלו רבו הדעות וכדרכה של תורה, והדברים ממשיכים עד עצם היום הזה, ועד בכלל. ועיינו הרואות חדשים לבקרים, יום יום וחידושי, וחכמי ישראל נדרשים להורות לעם ה' את דבר השם זו הלכה, כדת מה לעשות. ומחפשים פתרונות לבעיות חמורות בשבת קדש, ובפרט בבתי חולים ובענייני ביטחון במקומות שונים ומגוונים. שבלא"ה יש דברים רבים שהם בגדר ספק פקוח נפש, או קרוב לזה, וע"י ההמצאות החדישות שהדברים פועלים מאליהם בדרך אוטומטית, או שמבוססים על דרך שממעטת האיסור. ובעת האחרונה קמו גופים שמטפלים בדברים אלו בטו"ד, ונמצאו פתרונות גם לשאלות מיוחדים שמתעוררים במחנות הצבא, ובמקומות שיש עליהם שמירה תמידית וכן בבתי חולים. שיש דברים רבים שנאלצים לעשותם גם בשבת ויו"ט מפני חשש פקוח נפש, וע"י המצאות אלו, מתרחקים מחילול שבת ומועד כמה שאפשר, וכל מה שממציאים עושים הכל על פי ההלכה, ותע"ב.

ואולם יש מתוכם שהרחיבו את השימוש בזה גם לדברים אחרים, ועשו דברים שאין דעת חכמים נוחה מהם, ויש בהם גם איסורים רח"ל, כגון רם קול לבתי כנסת וכדו', שיש בזה חילול השם, ואין שום סיבה של פקוח נפש או ספק פקו"נ שבגללה צריכים ליזקק להיתרים דחוקים ולא נכונים, וכן המציאו קל-נועית לזקנים ומתירים לנסוע בה בשבת ועושים שבתם חול גמור, ובדרך זאת ודאי שילכו וירחיקו כל כבוד השבת וקדושתה בטענות שונות, ובהתרים רחוקים מדרך התורה.

והנה דרכם של המחדשים לחפש וליתלות באילני רברבי, ולא יסתפקו ברבנים רגילים רק יחפשו ליתלות בגדולי החכמים, וכן היה מאז ומתמיד, וגם אלו שעקרו גופי תורה, היו נתלים בפסוקים מן התנ"ך ובאגדות חז"ל, ובספרי האמונות והדעות וכן בספרי השו"ת לדורותיהם, וכל הרוצה לטעות ימצא לו מקור כוזב לטעותו, ומנסה להדבק בו, כדי להצדיק דרכו בעיני הבריות, וכדי להשקיט מצפונו שלא יוסיף להציק לו.

ומעשה היה בפאריז העיר הגדולה, שבבית כנסת עתיק וחשוב החליטו להכניס רם קול לדרוש בו בשבתות באומרם שרצונם לזכות הרבים, ורבה הראשי של פאריז המנוח בנן של קדושים, אראלים ותרשישים הרה"ג רבי דוד משאש ע"ה נחרד מזה עד עומק לבו, ושלח לי שאלה בהולה בענין, ומיד כתבתי לאסור בכל חומר הדין, ועליתי ושאלתי את פי גדול דורנו בעל יבי"א שליט"א והסכים עמי בפשיטות, וגם אישר את זה בכת"י ובחתימתו, ושלחתי להם תכומ"י ונתבשרתי שבו ביום ביטלו את זה והרחיקוהו לחלוטין. ת"ל. וכן היה במדינות אחרות שהשפעתי עליהם והרחיקו את זה.

וכפעם בפעם מתעוררות שאלות בכגון אלו, ויש המנסים להקל, ואם כי כוחא דהיתרא חשוב הוא וגם עדיף, אך זה בעניינים קשים שאין להם פיתרון, כמו עגונות, וילדים שנפל עליהם חשש דספק ממזר וכל כיוצ"ב,

שבזה אנו ממשכנים נפשנו בעמל ויגיעה עצומים, ומחפשים חיפוש מחיפוש כדי למצא מזור ולהעלות גהה למכתם האנושה, שהיא מכה שאין לה רפואה, ובחסדי ה' לא נחים ולא נותנים שנת לעינינו ולא תנומה לעפעפינו, כדי למצא פתח להיתר ולפדותם מרדת שחת, והכל בגדר ההלכה הצרופה והברורה, בהסתמך על יסודות נאמנים מן התלמוד וגדולי הפוסקים קמאי ובתראי, ומסתייעים מפי גדולי המורים בדורנו מפייהם ומפי כתבם הלא בספרתם, ברוך שבחר בהם ובמשנתם.

ב. וראיתי שרבים מהמתירים בענינים החשמליים נתלים בדבריו של הגאון הגדול המפורסם כמוהר"ר רשז"א ע"ה במנחת שלמה ח"א (סימן ט' אות ב') שדן בענין רם קול בשבת ויו"ט שלא לצרכי תפילה, (שכבר העלה באות א' שם שאין להשתמש במיקרופון לתפלה ולמקרא מגילה וכיוצ"ב. שא"א לצאת י"ח בשמיעה דרך מיקרופון וכיוצ"ב, שאין זה הקול של החזן, וכמ"ש שם באורך). ובאות ב' דן מצד השמוש ברם קול שהיה דלוק ומחובר לחשמל מיום ששי, או נדלק אוטומטית בשבת, באופן שאין יד אדם נוגעת בו בשבת, רק הדין הוא אם מותר להשמיע בו קול ביום השבת. וכן אם מותר לשמוע שיעורים ברדיו שנשאר דלוק מיום ששי, (באופן שכל המשדרים וכו' המה נכרים).

וכתב בזה"ל: ונראה דמה שרגילים בשעת השמוש לשנות את הקול, (ברדיו, מגבוה לנמוך ולהיפך), או להעביר הקליטה מגל לגל, מסתבר דאין בזה שום איסור, כיון שלא נעשה בכך שום כבוי והדלקה, הואיל ובסיבוב הרגולטור משתנה רק כוח הזרם, שעובר דרך המנורות מבלי להשפיע כלל על האש עצמה שבתוך המנורות.

עוד כתב שם, וגם לפי המבואר באות הקודם, שהממברנה עצמה חשובה כמשמעת קול, וממילא יש לדון שהמדבר בקירבת מיקרופון יחשב כמשמיע קול ע"י ממברנה, כיון שכל זה נעשה ע"י הקול היוצא מפיו, דהו"ל ממש כוחו, כמו מכבה נר ברוח פיו, או מנפח בכלי זכוכית, דחייב. וכן לענין נזיקין, חמור שנער או סוס שצנף תוך כלי ושברו את הכלי, חייבין לשלם, מ"מ נראה דלא מצינו איסור השמעת קול כי אם ע"י מעשה ולא בדבור גרידא, אע"פ שגורם בכך שגם הכלי ינגן בדיוק כמותו, ומה שע"י דיבורו הוא משנה את עצמת הזרם להיות פעם חזק ופעם חלש, האי נמי לאו כלום הוא, ורק אם מדבר לפני תקליט שקולט את הקול, כתבו האחרונים דאסור משום דחשיב כעושה כלי בדבורו, משא"כ כאן אעפ"י שע"י דיבורו משנה גם את סגולת המגנט אפ"ה נראה דלאו כלום הוא. עכ"ל.

וע"ש שמיד אחרי זה הביא דברי בית יצחק יו"ד ח"ב דאוסר בזה, ונושא ונותן בדבריו כדרכה של תורה והעלה במסקנתו דאין להתיר כלל וכדלהלן. מ"מ המקילים שהרחיבו קולותיהם נתלים בדבריו הראשונים של הגרשז"א ע"ה ובונים עליהם מגדלים, ומעלימים עיניהם ממסקנתו ששב והעלה לאסור בזה. וע"כ אמרתי לבדוק את דבריו הראשונים שבהם הראה פנים להתיר, בעיון הראוי להדר"ג של האי גאון אמיתי שהרעיש העולם בחריפותו ובגאונותו ובענוותו, זיע"א. ואע"פ שידעתי מיעוט ערכי ודלותי וקטנותי, תורה היא וכוונתי לכבוד השם ולכבוד השבת ולכבוד עם ישראל שלא תפגע קדושת השבת שהיא נשמת אפינו. ובפרט שגם הוא עצמו חזר ואסר.

תחילה וראש יש להעיר בדב"ק של המנחת שלמה, במה שכתב דאין בזה משום השמעת קול. וז"ל דלא מצאנו איסור השמעת קול כי אם ע"י מעשה ולא בדבור גרידא, אע"פ שגורם בכך שגם כלי ינגן בדיוק כמותו, ומה שע"י דיבורו משנה את עצמת הזרם להיות פעם חזק ופעם חלש, האי נמי לאו כלום הוא, ורק אם מדבר לפני תקליט שקולט את הקול, כתבו האחרונים דאסור משום דחשיב כעושה כלי בדבורו. וכו' עכ"ל.

ואחר שהגאון מסכים דיש בזה משום השמעת קול ע"י כלי, מה דחיה היא זו, דלא מצאנו השמעת קול כי אם ע"י מעשה ולא בדבור גרידא. וכי ישבו חז"ל ופירטו כל סוגי השמעות הקול למיניהם וקבעו איזו לאסור

ואיזו להתיר, עד שכותב הגאון זללה"ה דלא מצאנו איסור השמעת קול אלא במעשה ולא בדיבור. וחז"ל אסרו להשמיע קול בשבת ויו"ט ודנו על דברים שאירעו לפניהם, וכמו שדנו על אותו מעשה שאחד הכה באגרופו על הדלת, במס' עירובין (ק"ד ע"א). וכדלהלן. ולשיטת הגאון ז"ל שבא לאפוקי השמעת קול ע"י פיו, האם יעלה בדעת לומר שמותר לחלל בחליל, ולחצצר בחצוצרה וקלריניט וכל כיוצ"ב, משום שזה נעשה בהבל פיו ולא ע"י מעשה, אתמהה, אלא נבאר שכונת הגאון ז"ל, להשמעת קולות שלא דרך כלי זמר שמיוחד להשמיע שיר וניגון, א"כ י"ל דלא היה להם דבר כזה שישמיע קול בלי ניגונים, שמופעל בלי ידיים רק ברוח הפה, וע"כ נקטו הדוגמאות הרגילות. ואין מזה הוכחה לשלול השמעת קול של דיבור ע"י מיקרופון, ולומר שבזה לא גזרו חז"ל, אלא גזרו שאדם לא ישמיע קול, וזה משמיע קול בכוחו ממש. שהרי ברוח פיו הוא מפעיל את המיקרופון וע"י זה נשמע קול גדול, ובשלמא אם הרם קול היה משמיע את קולו של זה המדבר בו, רק מגבירו שיגיע למרחקים, היה אפשר לומר דזה קולו של האדם ולא גזרו לאסור בזה כלל, שאם ידבר תוך חצוצרה גדולה שהיא מגבירה את קולו, אבל אין בה שום פעולה ואין בהם שום כוח לא של חשמל ולא כוח אחר כלל, רק המבנה שלה מגביר הקול, בזה באמת לא גזרו, תדע שאפילו בשופר אמרו שאינה מלאכה. אבל מיקרופון שיש בו כוח חשמלי או סוללה שמפעילה אותו, ועוד שהוא מיצר קולות חדשים לגמרי ע"י פעולתו שמפעילו בהבל פיו, או ע"י כל קול שנשמע בו, שהקול היוצא מן הרם קול אינו קולו של האדם שדיבר בו או שר בו, אלא קול אחר חדש לגמרי שנולד זה עתה על ידי מכשיר זה. והגאון ז"ל עצמו כתב כן באות א' שם, וביאר באה"ט שמשום כך אין יוצאין י"ח מגילה ותפלה ע"י רם קול, שאין זה הקול של הקורא או החזן, ולא כמו שטועים העולם לחשוב שקולו של המדבר הוא שהולך למרחקים ע"י הרם קול, אלא יש במיקרופון חלק שקולט הדיבור או שאר קולות והופך אותם לגלים חשמליים, ומיד עוברים לחלק אחר שנקרא ממברנה, שהוא קולט את הגלים החשמליים והופך אותם לקולות, ואמנם הם דומים לקולו של המדבר או לקול הניגון שמשמיעים בו, דמיון מוחלט, אך אלו קולות חדשים לגמרי. כך כתב הוא ז"ל וביאר הדברים באה"ט. והואיל ובסופו של דבר יוצאים קולות חדשים מתוך המיקרופון, והם נוצרים ונעשים מכוחו של האדם ממש, מה לי אם כוח זה הוא מכוח ידיו או מכוח פיו, הרי גם רוח פיו הוא כוחו, וכנ"ל, וממילא נכלל גם זה בכלל האיסור שאסרו להשמיע קול בשבת. ופשוט.

ועוד דלדעת הרא"ש ושאר ראשונים וכ"פ הרמ"א בהגה, דגם השמעת קול בלא שיר אסור, דלא כהרי"ף והרמב"ם ז"ל, ואחר שברור ופשוט דאסור לנגן בכלי שיר המופעל רק ע"י הפה בלא ידיים, איך נתיר להשמיע קולו ברם קול, והרי ההבל היוצא מפיו הוא כוחו ממש לכל דבר וענין, וכמ"ש הוא ז"ל גופיה, וכנ"ל. ונמצא בדיבור ברם קול הוא משמיע קול חדש ע"י כוחו ממש, כמו משמיע קול בידו. ומה גם שהמיקרופון מיועד גם לשירה וזמרה ולא רק לדיבור.

ג. עוד יש להעיר דאחר שהסכים הגאון ז"ל לדברי האחרונים, שאם מקליט דבורו במכשיר הקלטה (טייפ) חשיב כעושה כלי בדבורו ואסור. א"כ איך נתיר הרם קול, והרי גם כאן נעשה כעין הקלטה, שבהקדמה לתשובה זו כתב בראשית דבריו בזה"ל. מיקרופון, קולט גלי קול והופך אותם לזרמים חשמליים, השינויים בזרם עם הזמן וכן עצמת הזרם אופייניים לקולות שנקלטו ע"י המיקרופון, המיקרופון בנוי וכו', כך הם מגיעים למכשיר הקולט המכיל "אזניה" או רם קול, ההופך את זעזועי הזרם בחזרה לקולות, וכו' עכ"ל.

נמצא שהתהליך הוא שהקולות נקלטים תחילה ע"י חלק מהכלי ונהפכים לזרמים חשמליים, ושוב נקלטים ע"י מכשיר הקולט שיש בו אזניה וכדומה, ושוב נהפכים מזרמים חשמליים לקולות, ונשמעים באותו עובי ובאותו טון שבה נאמרו, עד שאפשר לזהות מי המדבר ע"י טביעות עינא דקלא, בין ברם קול ובין בטלפון כידוע.

והנה לא מיבעיא אם המכשיר קולט הקול כמו טייפ ומעביר אותו למרחקים ומשמיע את ההקלטה, וכדרך שנעשה בפקס שקולט הכתב בשלב ראשון לתוכו, ואח"כ משגר מההקלטה לכל מקום שהוא מיועד, שלפי זה בודאי צריך לומר שיש איסור שנחשב כעושה כלי בדבורו, וכמ"ש הוא ז"ל משם האחרונים והסכים עמם.

אלא גם אם אכן אינה הקלטה ממש כמו טייפ, רק היא הופכת הדבור לזרמים חשמליים, וזרמים אלו נקלטים במקלט שהופכם תיכף לקולות כשהיו מתחילה, סו"ס יש כאן הקלטה והוצאה בחזרה שתי פעמים, וזה נעשה ע"י קולו שהוא כוחו ממש. ואפילו שזה שונה מטייפ, סו"ס גם בהקלטה הרגילה אין נעשה ציור הנראה לעיין, או שאפשר למשוש ביד או באצבע, הכל נעשה רק באופן שהמכשיר יודע לקרא ולהשמיעו וגם להראותו כאשר הוא מצולם או מוסרט, ואין בקולטים של ימינו אפי' סרט שמסתובב ולא שום דבר ממשי רק הכל אלקטרוני, עד שתמצא מכשיר שהוא פחות מכזית במשקלו, ואין בו זרת באורכו וברוחבו, ודק מאד, ויכול להכיל בקרבו אלפי שירים, ארוכים וקצרים, וכן סרטי שמחות וצילומים ועוד כהנה וכהנה לאין מספר, ואם תפתחו לחפש מי השר ומי מנגן ומי מראה ומי משמיע, לא תמצא אחד מהם ולא שום ענין כלל. ואם בהקלטה זו חשיב כעושה כלי בדבורו, למה הקלטת קולות והפיכתם שתי פעמים, פעם נקלטים קולות ונהפכים לזרמים חשמליים, ובפעם השנית נקלטים זרמים בחלק אחר ונהפכים לקולות, למה זה לא יחשב עשיית כלי בדבורו. ואעפ"י שבטייפ זה נשמר וניתן לשמוע את זה בכל עת, וכאן זה רק לרגע זה, נלע"ד דאין זה משנה להלכה דענין ההקלטה נעשה באותה מדה, ומה שאפשר לשומרו, אינו מעיד שההקלטה שונה מזה לזה.

ומלבד האמור יש עוד נקודות לדיון, ועדיין אני מהרהר וצריך לברר היטב, האם הגברת זרם החשמל והפחתתו אינה פעולה אסורה, והרי ידוע שכשמשמשים בכמות גדולה של חשמל אנשים רבים, גורם להפחתת הכוח החשמלי בחברת החשמל, ופעמים כמו בזמן קיץ שכולם מפעילים מזגנים וכו', אין החברה יכולה לעמוד בלחץ, ויש הפסקת חשמל, והכוונה לכאורה שהחשמל נשרף ומתכלה, וצריכים ליצר אחר, ואעפ"י שאיני יודע טיבו של כלוי זה, האם אין בזה שריפת אנרגיה כמו שריפת גז או שמן או נפט וכל כיוצא ב"ב. והאם אפ"ל על כל זה שאינו כלום. ועי"ל במה שאכתוב בעי"ת מדברי מומחה גדול.

ד. וכן נמי יש לדון בדין העברת תחנות, ע"י סיבוב הרגולטור שמעביר הקליטה מגל לגל, האין זה מעשה בידים משמיע קול, שהרי עד עתה היה שקט לגמרי, וע"י הסיבוב וההכוונה לתחנת היעד מתחיל להשמיע קולות ומנגינות וכו', ולכאורה הוא משמיע קול בפועל ע"י הכוונה זו. ולא עוד אלא גם אם היה משמיע שירים מתחנה פלוגית, והעבירו לגל אחר ובזה שומעים עתה שידורים אחרים שלא היו נשמעים עד רגע זה, האין זה השמעת קול ע"י מעשה שעשה בידיו בהעבירו את התחנות. וכי אם יפרוט על פסנתר (מיכני או חשמלי שהוא דלוק מאתמול), בנגיעת אצבעותיו בכפתורים, אינו נחשב למשמיע קול בידיו, והגם דשם משמיע קול חדש המיוצר באצבעותיו זה עתה, וכאן הקולות היו בעולם באותה תחנה, וכל המגיע לקלוט אותו גל שומע אותם שידורים, מ"מ במכשיר זה, ובמקום הזה לא נשמעו עד עתה קולות אלו, וע"י פעולתו מתחילים להשמע, ואע"ג שלא הוא שיצר אותם קולות, מ"מ אפשר שנכלל באיסור משמיע קול. ובמיקרופון ודאי גרע טפי שע"י שמדבר או שר בו, הוא מיצר קולות חדשים ממש. וכמוכן יהיה דיון אם לא משמיע שירים ומנגינות אלא רק קול דבור, שנחלקו בזה מרן והרמ"א עפ"י שיטות הראשונים. (כמבואר בב"י רי"ס של"ח).

גם העובדא שכתב הרב זללה"ה שם, וז"ל, ומה שע"י דבורו הוא משנה את עצמת הזרם פעם חזק ופעם חלש, האי נמי לאו כלום הוא. עכ"ל. וגם מתוך דברים אלו, הרי רואים את כוחו בפיו כמו כוחו בידיו, שגם בפריטה על גיטרה או פסנתר וכיו"ב או בתיפוף בתוף ומחול, שאם מגדיל עוצמת ההכאה או הפריטה, גובר כוח השמעת הקול, וה"נ ע"י הגברת קולו לרמקול גוברת עצמת הזרם, וכן להיפך, והרי זה ממש פועל פעולתו ועולה ויורד כפי שהוא קובע ונותן כוחו, ומרבה הזרם וממעטו וע"פ מ"ש לעיל אפשר שמרבה להבעיר בסופו של דבר (ועדיין צריך עיון בזה).

ובאמת כתב שם: אולם ראיתי בשו"ת בית יצחק יו"ד ח"ב במפתחות לסי' ל"א, דס"ל דעצם הדבור בטלפון, אסור משום השמעת קול ע"י כלי, וכו'. וע"ש דמסתייע מיניה למה שהעלה באות א' שם, דאין יוצאין י"ח של מקרא מגילה או שופר ע"י רמקול או טלפון.

והקשה על הבית יצחק דלדבריו שיש בדבור בטלפון איסור השמעת קול, א"כ אסור לדבר בשבת עם כבדי שמיעה שמשתמשים במכשיר שמיעה. שהמדבר אליהם מכוין להשמיע קול ע"י המכשיר, והיה אסור להעלותם לתורה, שהקורא ודאי מכוין להשמיע קול הקריאה לאזני העולה. וגם הוא עצמו כשקורא ק"ש צריך לכוין שלא ישמיע קולו לאזניו ע"י המכשיר, והוא פלאי. וכו'. עכ"ל.

ולענ"ד יש מקום לחלק בין מדבר ברם קול או טלפון, ובין המדבר לאיש אשר לו מכשיר באזניו. שזה מדבר במכשיר להפעילו להשמיע קולו לרבים וגם למרחקים, ולזה אין ענין להגביר קולו, רק מדבר אליו, והוא השומע שם לעצמו כלי עזר כנגדו, ועוד שפעמים מבין מתנועת השפתים, או הבעת פנים ואינו פסי"ר. עוד צריך לחקור דאפשר שיש הבדל יסודי במכשיר שנותן באזניו שיתכן שהוא מגביר הקול באופן ישיר ולא עובר כל המעברים שעובר הדיבור ברם קול, שנהפך לזרמים וחוזר ע"י מקלט ונהפך מזרמים חשמליים לקול, וכאן אפשר ששונה מזה, וצ"ע.

וגם בקריאת התורה, אם קורא לעצמו ולא שמע מהקורא ודאי יצא י"ח בדיעבד, ואם כן אין הכרח גמור שישמע במכשיר, דאפשר שיכוין לעצמו. ועיקר כונתו של הקורא, הוא לצבור ששומעים קריאתו בתורה, עכ"פ לא דומה ענין זה של בעל המכשיר לענין הנדון באדם המדבר ברם קול או בטלפון. ובעה"ת עוד ארחיב לחלק ביניהם בטעם ובסברא אי"ה ברוך הוא. לאחר שאלמד הענין המקצועי מפי מומחים.

עו"כ הגרש"ז שם, אולם לענ"ד נראה שזה רק דיבור גרידא, ואין זה אלא אולודי קלא של אדם ובכגון דא לא גזרו רבנן, אף שודאי אסור להשמיע קול אדם בשבת ע"י כלי המיוחד לכך כמו תקליט וכדו', היינו מפני שהפעלת הכלי שמשמיע קול הוא אסור, אבל אם הכלי ערוך מאתמול, לא מצינו שגזרו חכמים על אדם שלא ידבר או לא ינגן בפיו, מפני שקולו עובר גם דרך כלי ונשמע למרחקים. וכמו שהבית יצחק עצמו מביא שם משם השבות יעקב. ע"ש.

ובער אני לא אדע מה טענה היא שלא מצינו, ודבר זה לא היה מעולם, ואיך נמצא מקום שגזרו עליו טרם הרים יולדו. והם גזרו על השמעת קול ע"י כלי, וגם כאן משמיעים קול ע"י כלי, והיה מקום להבין טענה זו, לו אמרנו שקול האדם המדבר הוא עצמו טס באויר ומגיע לכל מקום שנשלח שם, אך כבר העלה בפשיטות שם שאינו כן, רק הגלים והזרמים החשמליים הן המה שהולכים ונקלטים שם ונהפכים לגלי קול, וא"כ זה קול אחר בפועל, ולמה אין בזה השמעת קול ע"י כלי, האם מפני שקול זה שנשמע דומה וזהה לקול האדם, נשתנה דינו ונוציא אותו מן הכלל של איסור השמעת קול, ולא הוציאו וחילקו אלא בין קול של שירה לקול בעלמא וגם זה תלוי במחלוקת האמוראים בגמרא, וכן נמי בפלוגתא דרבנותא קמאי ובתראי. אבל בין קול הדומה לאדם המדבר ובין קולות אחרים לא שמענו שיחלקו.

ומ"ש דאין זה אלא אולודי קלא עיין להלן שאכתוב בעה"ו, שיש איסור בהולדת קול מצד עצמו, ולא משום שמא יתקן כלי שיר.

ה. עוד כתב הגרש"ז ז"ל שם, וז"ל, ואע"ג דיש לחוש שמא יבא לתקן את הכלי כדי להשמיע היטב מה שמדבר או מנגן בפיו, מ"מ נלענ"ד דאין זה כלול בגזירת חז"ל, והו"ל כגזירה חדשה ואין לנו להוסיף על הגזירות. עכ"ל. וגם זה נמשך מהטענה הקודמת שזו גזירה חדשה. ומלבד מה שכתבתי, הנה גזרו גם במכה בידו על טבלא או על דלת או ברגלו בקרקע וכו', כלומר בכל גוונא אסרו להשמיע קול, ולמה השמעה זו

שהיא חזקה וברורה תהיה שונה, ועל כל הקולות גזרו ולא חילקו, וגזירת תיקון שייכת בזה, יותר מכל שאר הענינים כולם, ובודאי דכשמתופף באצבעותיו על השולחן אין בו תיקון כלל, ואפ"ה גזרו, וק"ו בן בנו של ק"ו בזה, שתמיד מצויים ריעותות ברמקולים וגם בטלפונים, ופעמים שצריך לסגור ולחדש ההדלקה והוא מאד מצוי וזה גלוי וידוע לכל, שכמה פעמים עומד אדם לשיר או לדבר דרך רם קול, ויוצאים קולות משונים, או שלא משמיע קול וסגר עליהם המדבר, עד שמתקנים, או מחברים מחדש, או מחליפים מקום החיבור, ובשני אלו יש כבוי והבערה. ועוד כהנה וכהנה מן הקלקולים, וכן הוא בטלפון גם כן מעשים בכל שעה, שצריך לסגור ולהתקשר מחדש. ופעמים שצריך לחבר כל המערכת מחדש, ועוד כהנה וכהנה תקלות רבות ומצויות, ואיך נתעלם מזה בטענה סתמית שהיא כגזירה חדשה.

עוד כתב שם: ואף שקול המדבר עושה במכשיר שינויים כבירים בזה שגלי הקול משתנים לגלי חשמל, ושוב חוזרים אח"כ לגלי קול, מ"מ א"א לנו לחדש איסור שלא נזכר כדבר הזה בש"ס ופוסקים, כיון שענינו רואות שהוא רק משמיע בכך את קולו לאזנו של השומע. עכ"ל.

וכבר כתבתי שכיון שכבר העלה בפשיטות שאין זה קולו שעובר, ושעל כן אינו יוצא י"ח ע"י מכשירים אלו, אז אין מקום לטענה זו. ועוד שמה שגלי הקול משתנים שינויים כבירים כלשונו, כבר כתבתי לעיל, דע"ז נחשב כמו מקליט בטיפף שהוא ז"ל גופיה הסכים לאחרונים שאסור דחשיב כעושה כלי בדיבור.

עו"כ שהיה מקום לדון על העברה מגל לגל, דכמו שאסור לנעוץ מחט של גרמופון תוך חריצי התקליט כדי להשמיע קול, דאע"ג שאפי' לצפצף בפה קול שיר שרי, מ"מ כששומעים מגראמופון אסור אפי' קול דברים בעלמא, חשיב שפיר כהשמעת קול ע"י כלי המיוחד לכך ואסור. והיה נראה שגם בנד"ד הרדיו והרם קול אף אם רק משמיעים קול נגינה, או שיחות אנשים, הרי זה חשיב לפי דברינו כאילו הקרטון של הרם קול והממברנה של הרדיו משמיעים קול כמו תקליט של גראמופון, ולפי זה בשעה שמעביר הקליטה מגל לגל, או משנה עצמת הזרם, חשיב אז כנועץ המחט בתקליט, או כמתקן כלי זמר כדי לשכלל הקול, אפ"ה נראה דאפשר דשאני הכא כיון דהשמעת קול לא נעשית ממילא, כי אם ע"י זה שמדבר או מנגן ע"י המיקרופון לכן גם השמעת הקול מתיחסת רק אליו, ולא לזה שמסבב את הרגולטור (ומשום תיקון כלי יתבאר באות הסמוך דבכה"ג לא מיקרי מתקן כלי) וקיל טפי אפי' מגרמא, וכ"ש באופן ששומעים רק קול דברים ולא קול שיר אפ"ל דבכה"ג לא גזור רבנן, (ועיין ערוה"ש או"ח סימן של"ח שמצדד להקל במזלג של חזנים, גם מפני שכל תכליתו רק בשביל שירת פה שלא נאסרה. ע"ש). עכ"ל.

והנה ההשוואה שעשה בין פעולה ההעברה של הרגולטור שמחליף תחנות, או הדיבור במיקרופון ובין שימת מחט הגרמופון בתקליט לכאורה נכונה היא.

ומה שכתב לחלק דשאני הכא שהשמעת הקול לא נעשית ממילא כי אם ע"י שמדבר או מנגן ע"י המיקרופון, וע"כ גם השמעת קול מתיחסת רק אליו, ולא לזה שמסבב הרגולטור וכו' עכ"ל. הנה כבר כתבתי שאחר שהסיק והעלה דאין זה הקול של המדבר ולא יוצאים בו י"ח וכו"ל, א"כ כשהוא מדבר במיקרופון קול היוצא מהמכשיר, אינו קולו של המדבר או של השר אלא הוא קול אחר לגמרי וכו"ל. ודיבורו או שירתו של זה ששר בתוך המיקרופון חשיב הפעלה שמפעילו ע"י כוחו שהוא קולו, כמו שמפעיל כלי נגינה אחר באצבעותיו, כן זה מפעיל בקולו, ושניהם כוחו של האיש, וגם המחליף תחנות ברדיו, אעפ"י שיש משדר ושר, מ"מ אינם כאן ולא נשמעים כי אם ע"י פעולת האיש שמסובב את הרגולטור, ומעמידו בתחנה זו או אחרת, ויש לומר שזה המעביר את הגל הוא זה שמשמיע קול ברעש גדול ביום שבת, והרי הוא בכלל הגזירה של חז"ל שגזרו ואסרו השמעת קול בשבת. ולמה תיגרע פעולה זו מפעולת נגינה בכלי נגינה וכיו"ב.

ובענין תיקון כלי כבר כתבתי דכן שייך גזרה זו במכשירים אלו וגם שהוא מצוי ביותר, וכו"ל. ומה שהביא מערוך השולחן שאני התם דהכלי עצמו לא משמיע קול כלל, כי אם לאוזנו של החזן כדי שישיר, ובזה הוא

דאמר שכיון שעשוי רק לתכלית שישיר בפיו, יש מקום להקל, אבל כאן שמשמיע קול במכשיר זה וגם בשעה שהוא מדבר או שר, אין זה קולו של השר והמדבר שנשמע דרך המיקרופון, אלא קולו מפעיל מנגנון שבסופו של דבר, משמיע קול אחר לגמרי שנולד זה עתה, קול חדש שלא היה בעולם, ואם כי הוא דומה במאד מאד לקולו של השר או המדבר, ברי לן שאין זה קולו, ואין נדמהו לההיא דערוה"ש שמשמיע קול הטון לאזניו ותיכף שר בפיו ולשונו, ואין הנדון דומה לראיה. אלא מדבר או שר במיקרופון, ולא דמי כלל. וגם בההיא דערוה"ש רבו האוסרים, תדע שבימינו כבר לא משתמשים בזה בשבת.

עו"כ שם, ואפילו להלבוש (סי' של"ח הובא במשנ"ב סק"ד ובשעה"צ) שכתב דמה שאסור להקיש בדלת בכלי המיוחד לכך, אינו משום שמא יכוין לשיר, אלא שמא יתקן אותו. וגם כאן יש לחוש שמא יתקן הרדיו או הרם קול, מ"מ נראה דאין לחדש גזירה מעצמנו, לאסור גם בכה"ג שלא עושה מעשה של השמעת קול, והקול נשמע רק מזה שמדבר או מנגן בקרבת המיקרופון. אך ראיתי בערוה"ש (סי' של"ח או' ה') דלהעמיד כלי שיר מע"ש שישיר מעצמו בשבת ג"כ אסור, דכיון דהאיסור הוא שמא יתקן כלי שיר, מה לי אם מנגן על ידו או מעצמו, סו"ס יש חשש שכשיראה שאינו (מכוון) יפה יתקנו. ולפ"ז מסתבר שגם בנ"ד אסור מהך טעמא. אולם לענ"ד נראה פשוט דגזירת חז"ל היתה שלא לעשות מעשה כדי להשמיע קול בשבת, משא"כ בכה"ג דבשבת לא קעביד שום מעשה והכלי מנגן מאליו שרי. וגם בשו"ע הרב ז"ל התיר בזוג המקשקש אם ערכו מע"ש שרי, אפי' שמשמיע קול של שיר ומתכוין לקול זה, וגם השו"מ (שתיטאי סי' נ"ג) ועוד גדולי האחרונים, התירו בכלי שיר המנגן מאליו בשבת ואין בו איסור, זולתי שחושדין בו שמנגן בשבת. עכ"ד.

ואחר המח"ר טענתו זו חוזרת על עצמה לומר שכן ברם קול לא עושה שום מעשה בשבת כלל, ובכה"ג לא גזרו, וכבר כתבתי דע"י דיבורו שהוא כוחו ממש, עושה מעשה גמור ויוצר קול חדש שאיננו קולו כלל, וא"כ זאת היא הצורה המקורית של השמעת קול שאסרו חז"ל, משום שמא יתקן כלי שיר. וכאמור גם בכלים אלו מצויים התיקונים, וע"כ בודאי שייכת בהם גזירת חז"ל, ויש לאוסרם.

ועוד אוסיף דלא מיבעיא להערוה"ש וסיעתיה, שמחמירים בכלי שיר שמנגן מאליו אחר שערכוהו מע"ש, משום חשש דשמא יתקן, אלא גם לשו"ע הרב ז"ל וגם להשו"מ וסיעתם, שמתירים בהנ"ל. יודו בנ"ד לאסור, משום שכאן עושה מעשה בשבת, שכל שיר או דיבור נהפך לזרמים וגלים חשמליים, ואלו נקלטים במקלט שהופכם לקולות שהם דומים לקול של זה שמנגן או שר במיקרופון, או לקולו של זה המדבר, וכמו שכתב איהו גופיה במנחת שלמה שם, שזו הסיבה שפסק שם בפשיטות, שלא יוצאים בזה י"ח כלל, כי אין זה קולו של המדבר. וא"כ עושה מעשה בקולו שהוא כוחו ממש, לא פחות ממה שעושה בידו וכו', והוא עצמו העלה כן, וזה פשוט.

ו. ואחר כל אלה הדברים כתב הגאון ע"ה בזה"ל: אך אעפ"י כן נלע"ד שאין להשתמש בשבת ברם קול או ברדיו, אפילו אם הם ערוכים ומיועדים לכך מאתמול, דהא נקטינן דאסור ליתן חטים בערב שבת לתוך רחיים של מים שיטחנו בשבת, אע"ג דכו"ע ידעי שהרחיים טוחנים מעצמם, וידעי נמי שהחטים הושמו שם מערב שבת, (וכך לשון התוספות בשבת י"ח ע"ב ד"ה אין נותנים) אפי"ה אסור מפני שמשמעת קול ואוושא מילתא, שיאמרו רחיים של פלוני טוחנות בשבת, ואיכא זלזול שבת בזה, שהשומעים את קול הטחינה יאמרו התחיל בשבת את מלאכתו. והן אמנם דפליגי רבוותא בזה, ומרן הב"י נוטה להתיר, עכ"ז הכריע הרמ"א (סי' רנ"ב) כדעת רוב הראשונים שאוסרים, וגם כל גדולי האחרונים הסכימו לכך, והמג"א (ס"ק כ"א) סובר שגם אם ישים החטים בשבת בידי ברחיים, אין בו איסור תורה, כיון שנטחן מאליו ולא ע"י אדם, ואפ"ה החמירו חז"ל שלא לעשות כן גם מערב שבת. עכ"ל.

והנה אלה הנתלים בדבריו של הגאון מנחת שלמה ע"ה, מעלימים עיניהם מהכרעת הגאון ז"ל במסקנתו, ותופסים לשון ראשון בלבד, ובאמת הכרעתו לאסור, ועוד הוסיף לחזק איסור זה בראיות רבות כדרכו בקדש. ואפשר שסמכו על זה שהעלה דאין בו איסור ממש, רק אוושא מילתא ואיכא בזה זילותא דשבתא, ועוד

שכתב שזה תלוי בפלוגתא דמרן והרמ"א ע"ה. ומצאו להם עצות להקל. ואולם לפי מה שכתבתי בעניותי יש בזה איסורים דרבנן בודאי, ואפשר מאד שיש באלו גם איסורים של תורה רח"ל. ואי לא דמסתפינא הוה אמינא שכל מה שכתב בתחלת דבריו, לפילפולא דאורייתא כתבו, והראיתי בעניותי, שיש מקום חשוב לומר בכל הנ"ל דאדרבא הסברא היא לאסור, וכמו שהסיק איהו גופיה עליו השלום. להלכה ולמעשה אלא שלפי מה שכתבתי יש גם חששות דאורייתא.

וע"ש שהוסיף לחזק לאסור עפ"י מהר"י וייל ז"ל (סי' ק"ל), שאסר בכלי המשקולת שמשמיע קול לפי השעות, אפי' ערכו מע"ש. דומיא דרחיים, אפילו שאיסור השמעת קול רק דרבנן, כיון דאוושא מילתא ואיכא זילותא בשבת אסור, ואע"ג דלא קי"ל כמהרי"ו, ומתירים להעמיד כלי המשקולות מע"ש, כמבואר בש"ע (סי' רנ"ב וסי' של"ח) היינו משום שהכל יודעים שבכל יום מכינים אותו בשביל יום המחרת וכמ"ש בדרכי משה (סי' רנ"ב אות ז'), וכן בש"ע הרב (או' ט"ז), שההיתר הוא מפני שכן דרכו לעולם, ואילולי שכן עושים להכינו יום קודם, היה אסור משום דאוושא מילתא.

עו"כ דמה שמותר להדליק ולכבות אור החשמל בשבת ע"י שעון אוטומטי, משום דדוקא השמעת קול הוא דאוושא מילתא, אבל האור רק נראה ולא נשמע, ועיקר החשד באור הוא בכיבוי או בהדלקה וזה נעשה ברגע כמימריה, משא"כ בהשמעת קול, וכן מדוקדק בהרמ"א שכתב, ובכל מקום שיש לחוש להשמעת קול אסור. והמשנ"ב כלל בזה כלל, דמשמיע קול, ואוושא מילתא, ויש זילות לשבת. והוסיף הגרש"ז אורבאך ע"ה בזה"ל: וכיון שכן נראה שגם אם השאיר הרם קול או מקלט הרדיו פתוח מע"ש, או סידר שידלקו ע"י אוטומט, כיון דאיכא השמעת קול דאוושא מילתא טפי הרי זה אסור. (והסתפק ברדיו בקול נמוך).

עו"כ שגם אם יפרסם לרבים שהם פתוחים מאתמול, אסור, דומיא דרחיים דלא מועיל מה שיפרסם, משום שבדרכ"כ אין נותנים מאתמול החוטים, וה"נ רגילין לפתוח ולסגור הרדיו בשעת השמוש, וכן ברם קול ע"כ מסתבר דאסור. עכ"ד. ומכל זה מתעלמים, ולומדים להתיר מראשית דבריו. והוא ז"ל בחכמתו עקר גם מה שחושבים להתיר ע"י שתולים איזה מודעא על המכונה וכיוצ"ב. ולפי מ"ש יש בזה איסורים גמורים.

ז. עו"כ שאין לומר שאני רדיו דכ"ע ידעי שהוא רק קולט, ואין חשד שהוא מחלל שבת בהשמעתן כל העת כמו ברחיים וקשקוש השעון, וכתב דאינה סברא לחלק כך, אחר שהכל יודעים שהפעלת רדיו ורם קול כרוך בחילול שבת דאיסור הבערה, וברש"י ותוס' (שבת י"ז ע"ב ד"ה אין נותנים) שכתבו דכו"ע ידעו שהרחיים טוחנות מעצמם וידעו שהחטים הושמו שם מע"ש, ואפ"ה אסור משום זילותא. [רואים דל"מ מה שהכל יודעים].

והביא ראיה מהנוב"י (או"ח סי' ל') לענין נשיאת רעגנישירעם בשבת שהיתה פתוחה מאתמול, דכיון שלא כולם יודעים שזה מאתמול, אסור מדרבנן בודאי משום מראית העין. ובפרט בדור זה דנפיש שאינן שומרי תורה וכו'. ועיין בשע"ת (סימן ש"א סע"ק מ"ה).

והביא סעד גדול מהפרמ"ג (סי' ש"ח א"א ס"ק ע"ח) שהעלה דעריכת שעון בשבת הוא איסור תורה, של מכה בפטיש, דאל"כ איך השוו קשקוש השעון לרחיים של מים, נמצא דאילולי שרגילי' לערוך השעון מאתמול היה אסור להשאירו שיקשקש בשבת, ולא מחשד דהשמעת קול בשבת שהוא מדברייהם, אלא שיחשדו שערכו בשבת שהוא מדאורייתא משום מכה בפטיש. ואע"ג דהרבה אחרוני' לא פירשו כן בכונת הש"ע, אלא שס"ד שאסור הקשקוש משום שיחשדו שמשמיע קול שיר בשבת. דגם בדרבנן שייך מראית העין, עכ"פ למדנו מהפרמ"ג שאין חילוק אם החשד על עצם הקול, או שיחשדו שהפעיל את זה בשבת. וגם כאן יש חשד שיטעו לחשוב שהפעילו בשבת שיש בזה הבערה. ובפרט שהדלקת המנורות שבהם, אינה דבר צדדי כלל אלא חלק חשוב מעיקר המכשיר.

עו"כ וזאת למודעי, שאיני אוסר הרדיו מחשש שיכבה או ידליק כמו שמא יחתה בגחלים, וגם לא משום שמא יתקן, כי אין בכוחנו לחדש גזרות, אלא משום דמפורש בש"ע דכל השמעת קול יש זילות לשבת, וראינו שכל גדולי עולם השוו שיעון לרחיים של מים, ומוכח דבכל אופן שיש השמעת קול אסרו, וזה בכלל הגזרה, ולא גזרה חדשה.

וכן אין לחלק בין שבת ליו"ט, שגם ביו"ט אסור להדליק חשמל משום הוצאת אש, שלהט"ז סימן תק"ב איסורו מן התורה. ע"ש. עכ"ל.

ואולם לענ"ד גם החשש דשמא יתקן שייך בזה והוא מצוי ביותר, וכמו שכתבתי לעיל. ועל כן יש לאסור גם מטעם זה. ועוד דלא רק זילותא יש בזה אלא לפי מה שביארתי לעיל בעניותי, הרי זה חלק מגזרת חז"ל שאסרו להשמיע קול בשבת ע"י מעשה שעושה בין בידיו בין ברגליו, וכאן הוא עושה מעשה בקולו ובהבל פיו, ויוצא ע"י זה קול אחר מן המכשיר הזה, והוא ממש בכלל הגזרה בלא הבדל. וכאמור יש גם חששות לאיסורים דאורייתא.

ח. והנה מקור הדין דהשמעת קול בשבת הוא במסכת עירובין (ק"ד ע"א) עולא איקלע לבי רב מנשה, אתא ההוא גברא טרף אבבא, אמר מאן האי ליתחל גופיה דקא מחיל ליה לשבתא, א"ל רבה לא אסרו אלא קול של שיר. [ופירש"י טרף אבבא, הקיש על הדלת באגרופו והשמיע קול. דקא מחיל שבת, דקסבר כל אלוודי קול אסור. קול של שיר, הנשמע כעין שיר בנעימה ובנחת. עכ"ל.]

איתיביה אביי, מעלין בדיופי ומטיפין מיארק לחולה בשבת. לחולה אין, לבריא לא, ה"ד לאו דנים וקא בעי דליתער ש"מ אלוודי קלא אסור, לא דתיר וקא בעי דלינים דמשתמע כי קלא דזמזומי.

[ופירש"י, מעלין בדיופי, מעלין יין מחבית לחבית ע"י שני קנים החתוכים באלכסון, ומניח ראשין המשופעים זה כנגד זה, ונותן אחד מן הקנים בחבית ומוצץ בפיו בראש הקנה האחר מעט מן היין אליו, ומסלק משם, והיין יוצא כולו מאליו, דיופי שתי פיות. ומטיפין מיארק לחולה, כלי הוא ופיו צר ושל מתכת הוא ומנוקב בתחתיתו נקבים נקבים דקין וממלא מים וסותם פיו העליון, וכל זמן שפיו סתום אין המים יוצאין בנקבים התחתונים, וכשרוצה נוטל פקק העליון והמים יוצאין בנקבים טיף אחר טיף ונותן תחתיו כלי מתכת וקולן נשמע לחולה. לאתעורי ע"י קול זה, ומתיראין להקיצו בידים שמא יבעית, וכיון דלהקיץ הוא, לא בנעימה ובנחת נשמע, שהרי קול נעים מרדימו והולך, אפילו הכי לבריא לא. עכ"ל. וע"ש שיש עוד בגמרא שהמשיכו להקשות על רבה דאמר שאסרו רק קול של שיר, ותירצו כל הקושיות.

והנה לעולא כל מוליד קלא אסור אפילו כשמכה באגרופ על הדלת שיפתחו לו, ורבה סובר שלא אסרו אלא קול של שיר, ובפשטות היינו שמנגן בכלי שיר, או שמתופף בכלי תיפוף, או אפי' מתופף על שלחן וכדומה, לתת קצב לשירה, בכל זה מיקרי קול שירה ואסור גם לרבה.

ואולם מדברי רש"י ז"ל שכתב, קול של שיר, הנשמע כעין שיר בנעימה ובנחת. משמע דלא רק שיר הוא שאסור, אלא כל שהוא כעין שיר, שמשמיע קול בנעימה ובנחת, מיקרי קול של שיר ואסור גם לרבה. ואפשר שלמד את זה ממה שאמרו שם, ומטיפין מיארק לחולה בשבת, ואמרו שמדובר שהחולה היה ער ורוצים להרדימו ובזה לא התירו אלא לחולה, ולא לבריא. והרי קול זה אין בו ניגון ושיר, אלא שהיין מטפטף בנחת תוך כלי מתכת, ונשמע קול נעים ומרגיע שיכול לקרב לו שינה, ועם כל זה אסרוהו לבריא, ומזה למד רש"י ז"ל דמ"ש רבה קול של שיר, הכונה לקול נעים ומרגיע, ולא שיר ממש דוקא. וכן חזר וכתב רש"י ז"ל להלן בד"ה ומטיפין מיארק, דאם מכוונים להעיר, לא בנעימה ובנחת נשמע, שהרי קול נעים מרדימו וכו'. נמצא שגם קול שאין בו ניגון של שיר, רק שהוא עשוי בשובה ובנחת, נכלל בקול של שיר, ואסור גם לרבה.

וכ"נ גם ממה שהקשו בגמרא שם להלן, על רבה, ואלא הא דא"ר יהודה אמר רב נשים המשחקות באגוזים אסור, מאי טעמא לאו דקא מוליד קלא, וכל אולודי קלא אסור, לא דילמא אתו לאשווי גומות וכו'. ופירש"י ז"ל, משחקות באגוזים, לגלגלן דרך דף ומכות זו את זו, כדרך שמשחקות הנשים. עכ"ל.

והנה לפי זה אין ראיה, דרבה תירץ דאיסור המשחק באגוזים הוא משום אשווי גומות ולא משום השמעת קול. ואולם התוס' שם (ד"ה הכי) כתבו שר"ח גורס הכי אלא הא דא"ר יהודה נשים המשחקות באגוזים וכו', לא דמשתמע קלא כי זמזומי, פירוש שזורק אחד ומקבל אחד בהשמעת קול דאסור. והדר קאמר ואלא הא דאמר רב יהודה נשים המשחקות בתפוחים וכו', ומשני לא משום אשווי גומות. והשתא תרי עניני איסור אשמועינן וכו'. וגם הרי"ף גורס בזה כר"ח רבו, וכן הוא בהרמב"ם ז"ל. ולגירסא זו יוצא דאיסור האגוזים הוא באמת משום השמעת קול. ולא אמרו משום אשווי גומות אלא בתפוחים, וצ"ל למה קול זה של האגוזים אסור לרבה, והא אין זה קול של שיר, אלא ע"כ דלא בעי רבה שיר ממש, רק כעין שיר, והוא כל קול הנשמע בנחת ובנעימה, וזה מ"ש בגירסת ר"ח ז"ל דמשתמע קול כי זמזומי (כנ"ל). ונמצא שגם רבה לא מצריך קול שירה ממש אלא כדפירש"י ז"ל, וזה מוסכם גם להרי"ף ז"ל דפליג על ר"ח ופוסק כרבה.

ובאמת שדבר זה מדוקדק היטב גם בלשון הרמב"ם ז"ל, בהלכות שבת (פרק כ"ג ה"ד) שכתב וז"ל "כל דבר שהוא גמר מלאכה חייב עליו משום מכה בפטיש, ומפני זה הגורר כל שהוא או המתקן כלי באיזה דבר שיתקן חייב, לפיכך אסור להשמיע קול של שיר בשבת בין בכלי שיר כגון כנורות ונבלים בין בשאר דברים, אפילו להכות באצבע על הקרקע או על הלוח או אחת כנגד אחת כדרך המשוררים, או לקשקש את האגוז לתינוק או לשחק לו בזוג כדי שישתוק, כל זה וכיוצא בו אסור גזירה שמא יתקן כלי שיר". עכ"ל.

ויש לדקדק דהרמב"ם ז"ל פתח הדין דהשמעת קול, בדין דמתקן כלי שהוא מדאורייתא, משום מכה בפטיש, ואח"כ כתב לפיכך אסור להשמיע קול של שיר. ובזה פסק כרבה בעירובין (ק"ד ע"א) דלא אסור אלא קול של שיר, וכמו שפסק הרי"ף ז"ל, ודלא כרבינו חננאל ז"ל, ופירט שאסור לשמוע קול כינורות ונבל וכו' ואפילו להכות יד כנגד יד כדרך המשוררים וכו', וכן קשקוש באגוזים וכו'. וצ"ל אחר שהרמב"ם ז"ל פסק כהרי"ף דרק קול של שיר הוא שאסור, איך אסור לקשקש באגוזים, בשלמא הכאה באצבע על הלוח או אצבע כנגד אצבע, אסור אותם אעפ"י שאין זה דומה לנבל וכינור, מ"מ בזה הוא נותן קצב לשירה ונותן בה טעם וריח, ובזה אפשר לשייך אותו עם קול של שיר. אבל אגוזים שמשחקים בהם או מקשקשים להשתיק תינוק, איך זה נכלל בקול של שיר. ובע"כ צ"ל דגם הרמב"ם סובר כרש"י ז"ל דכל קול שהוא בנעימה ובנחת נכלל בקול של שיר, ואסור להשמיעו גם לרבה. ולא בא רבה לאפוקי אלא כגון זה דטריף אבבא באגרופו, ושאר קולות שבאים להקיץ נרדמים, וכדמשמע בגמ' בהא דמטיפין מיארק לחולה בשבת, דאם החולה ניים ורוצה להעיר אותו אינו בכלל קול של שיר. אבל כשהקול הוא נעים ומרגיע ומרדים את החולה הוא בכלל קול של שיר, ואסור גם לרבה. וכן"ל.

ט. ואפשר שרש"י והרמב"ם ז"ל למדו כן ממה שדקדק רבה ואמר קול של שיר, ולא אמר שיר. דמשמע דגם כעין שיר שהוא בנעימה ונחת גם כן אסור.

עוד ראיתי לדקדק כן מהגמ' דעירובין הנ"ל, שאמרו ומטיפין מיארק לחולה בשבת, לחולה אין לבריא לא, היכי דמי לאו דניים וקא בעי דליתער, ש"מ אולודי קלא אסור. וכו'. ולכאורה היה צריך לומר, אי דניים וקא בעי דליתער (ואפ"ה לבריא אסור) ש"מ דכל אולודי קלא אסור, ולא רק קול של שיר ותיובתא דרבה, דאמר לא אסור אלא קול של שיר. ומה זה שאומר: ש"מ אולודי קלא אסור. והרי לכו"ע אולודי קלא אסור, אלא שנחלקו עולא ורבה אם כל אולודי קלא אסור, ואפילו נקישות על הדלת, או רק קול של שיר הוא שאסור, וכאן הקשו על רבה, שאמר לא אסור אלא קול של שיר, והו"ל למימר ש"מ כל הקולות אסורים, או כל אולודי קלא אסור. ולא כמו שאמרו, ש"מ אולודי קלא אסור.

ונראה מזה דמחלוקתם היא, אם האיסור הוא רק משום גזירה דשמה יתקן כלי שיר, או שזה איסור בפני עצמו, שלא מחמת גזירה. עולא סובר שהוא איסור בפני עצמו שאסרו להוליד קול, ולא מחשש שיתקן כלי שיר, וע"כ כל קול אסור אפילו לנקוש על הדלת להעיר מאן דהוא, או לקרא להם לפתוח הדלת ג"כ אסור, דאין זה קשור בשיר כלל וכלל, רק גזרו ואסרו כל הולדת קול. וכמו שאסרו מוקצה שאינו תלוי בגזירה שמה יבא לעשות איסור תורה. אלא הוא איסור שאסרו חז"ל בפני עצמו בלבד.

ורבה ס"ל שכל האיסור של השמעת קול בשבת הוא משום שמה יתקן כלי שיר, וע"כ הוא סובר דרק קול של שיר הוא שאסור, דכיון שעוסק בקול של שיר להשמיעו, חיישינן שמה יתקן כלי שיר. אבל קול המעורר וקורא כמו נקיש על הדלת אינו אסור, דבזה לא שייך לגזור ולחשוש שמה יתקן כלי שיר.

וכאן הקשו על רבה ממטיפין מיארק דרק לחולה התירו ולא לבריא, ואם מדובר שמתכוין להעיר אותו משנתו, ועם כל זה אסור לבריא, ש"מ שאין זה תלוי בגזירה דשמה יתקן כלי שיר, אלא הוא איסור עצמי, וזה שאמר שם, ש"מ אולודי קלא אסור. ר"ל דמזה מוכח שאין האיסור תלוי בגזירת תיקון כלי שיר, דכאן ראינו דאסרו גם קולות שמעוררים, שאין להם קשר לשיר כלל, ובע"כ דכל אולודי קלא אסור ולא מטעם גזירת תיקון כלי שיר, וע"כ אמרו ש"מ אולודי קלא אסור. כלומר דלא משום גזירת כלי שיר אסור, אלא הוא איסור בפני עצמו, וקשה על רבה. ותירץ רבה, דמיירי שהחולה ער והוא מבקש להרדימו, ומשמיע לו קול נעים בנחת שזה מרדים את השומע, וקול כזה הוא מכלל קול של שיר וע"כ אסור לבריא.

ויש חיזוק לזה מדברי הרמב"ם ז"ל הנ"ל, שהוא פסק כרבה דלא אסרו אלא קול של שיר, וע"כ פתח באיסור דאורייתא שהוא תיקון כלי שחייב משום מכה בפטיש. ואח"כ כתב, לפיכך אסרו להשמיע קול, דתולה כל האיסור רק בגזירה דשמה יתקן כלי שיר, וע"כ לא אסרו אלא קול של שיר, שבזה שייך לגזור שמה יתקן כלי שיר. אלא שכאמור ס"ל דגם קול קשקוש האגוזים העשוי בנחת הוא מכלל איסור קול של שיר. וכן"ל.

ואשו"ר בציץ אליעזר ח"ג (חא"ח סימן ט"ז פ"ב אות א) שגם כן תלה מחלוקתם כהנ"ל, דעולא ואביי שאוסרים כל קול, ס"ל שהאיסור הוא שמוליד קול בשבת, ורבה סובר דלא אסרו להוליד קול בשבת, רק אסרו קול של שיר גזירה שמה יתקן כלי שיר, וכמ"ש בביצה (ל"ו ע"א) לא מטפחין ולא מספקין ולא מרקדין גזירה שמה יתקן כלי שיר.

וע"ש שכתב (באות ג') שכן כתב האור שמח בהל' שבת (פכ"ג ה"ה) דלאביי דאסר כל אולודי קלא, א"צ לגזירה, וביאר שכן דעת הירושלמי שאמרו שם, "כל משמיע קול אסור בשבת". דמשמע משום אולודי קלא, ולפ"ז לר"ח שאסר בכל קול, הוי איסור השמעת קול איסור עצמי של מוליד קול, ואינו תלוי בגזירה. וע"ש בציץ אליעזר (באות ד') שדקדק מהב"ח (סי' של"ח) דלא כאור שמח בזה.

ושמחתי ע"ז מאד, ולפי מה שכתבתי דברי האור שמח מדוקדקים בלשון הגמ' וכן"ל.

ולפי"ז יש לומר דלהרמ"א ז"ל שפסק כר"ח ז"ל וסיעתיה, דכל הקולות אסורים ולא רק קול של שיר, ואשר לפי זה אין איסור זה כרוך בגזירה דשמה יתקן כלי שיר. א"כ גם למ"ש הגרשז"א ז"ל שאין בהם גזירת שמה יתקן כלי שיר, מ"מ אסור דאולודי קלא ודאי יש בהם. ומה שטען שלא אסרו אלא בעושה מעשה המשמיע קול, כבר הבהרתי דגם הפעלת מערכת בקולו חשיב שפיר מעשה גמור, דהוא כוחו ממש, לא פחות ממה שעושה בידיו.

י. ושוחחתי ארוכות בחקירות אלו מבחינה מקצועית עם אנשים חכמים ומדענים חשובים מאד ויר"ש מרבים, הרב ד"ר מאיר דנינו הי"ו, ומתוך החקירות הוא נועץ באחיו המלומד הרב ד"ר חיים הי"ו.

בתחילה עוררתי בענין העברת הקליטה מתחנה לתחנה, ואמרתי שאפשר שהשינוי עושה רושם ומבזבז יותר אנרגיה (וזאת מלבד מ"ש לעיל דאפשר דנחשב שמשמיע קול בשבת ע"ש). ונחלקו בזה שני האחים, ודעת רח"ד שאם מעבירים לתחנה שהיא רועשת יותר יש שינוי בהגברה, ואע"פ שר"מ חולק ע"ז, מכלל ספק לא נפק, ומצד ההגיון הפשוט קשה לומר שלא חל שום שינוי כשמעביר מתחנה לתחנה.

עו"כ לי ר' מאיר הי"ו, דברדיו ישן הפועל על שפופרת, יתכן שכאשר התחנה מכוונת היטב לתדר פעיל, שתהיה זרימה בשפופרת ואפשר שתהיה שם מעט הארה, בשל החום הנוצר בשפופרת, ויתכנו גם ניצוצות, עכ"ל בזה. וזכורני שהגאון מו"ר רבי יוסף משאש זצ"ל בשו"ת מים חיים חא"ה, כתב על ענין החשמל בשבת, שכשהביאו הצרפתים חשמל לערי מרוקו התעוררה שם השאלה על החשמל לענין שבת, והוא ע"ה הלך לתחנת החשמל שהקימו הצרפתים שם, והמהנדס הראשי הסביר לו כל ענין החשמל באר היטב עד שהוא ע"ה למד כל פרטיו אחת אל אחת כראוי, והעלה שהוא איסור גמור מדאורייתא וחייבים עליו סקילה, וסיים בזה"ל: ודברי העורים המתירים, לרוח יהיה פזורים. ושם בתוך דבריו כתב שאמרו לו שמלבד ההבערה והכבוי הנעשים ע"י לחיצת הכפתור בעת שמדליק או מכבה, עוד נמצא כי בכל פעולה של חשמל יוצא איזה ניצוץ כל שהוא, וגם זה הוא הבערה.

עו"כ לי רבי מאיר הי"ו, שברדיו טרנזיסטורים לא קיימת אותה תופעה. אך במערכות רדיו מודרניות דיגיטליות, ישנה תצוגה הכוללת תאורה מסוגים שונים, וזו משתנה בעת שינוי התחנה, וכן בעת הגברת הזרם, שהוא חילול שבת גמור. עכ"ל.

עו"כ שם, בקשר לשאלותי, שאולי נדלקים אורות, ושרואים שהאור מתחזק ומתמעט לפי הכיוון, של התחנות. וכתב שיש בחלק מהמערכות תאורה המציינת שהמכשיר מכוון לתדר פעיל, והיא נמוגה כשמתרחקים מהתחום הפעיל, שגם הוא חילול שבת הקשור ישירות לפעולת הכיוון או ההגברה. עכ"ל.

הנה בכל זה רואים שגם בהכוונת התחנות ע"י הרגולטור יש חילול שבת שנדלקים ונכבים אורות שונים ע"י פעולה זאת, וזה מלמד שהחשמל מתחבר ומתנתק, שאעפ"י שבכל אותה עת הרדיו מחובר לחשמל, מ"מ יש עוד מגעים שמתהדקים וגם מתנתקים, וזה משתקף באותם אורות הנראים לעין כל אדם, ופעמים שגם יוצאים ניצוצות, ומי יודע עוד איזה דברים קורים שאין העין קולטתם. וכבר ראינו שהמדענים אומרים מסקנות ברורות וחלטות, ואחר איזה זמן באים מדענים אחרים ועורכים מחקרים וסותרים דברי קודמיהם, ומפרסמים דעתם, ומילתא דשכיחא היא שאלה סותרים את דברי אלה מן הקצה אל הקצה, ופעמים רבות מתבררים גילויים חדשים שלא שערם המדענים שקדמו להם, ואין לנו להחפז ולקבוע היתרים בשבת החמורה, עד שיתלבנו הדברים כל צרכם.

ובאשר לחקירתי על הגברת הקול שזה לוקח יותר אנרגיה ומכלה אותה ואולי יש בזה הבערה או איסור אחר. כתב לי על זה שאכן בעת הגברת מכשיר חשמלי אנו צורכים יותר אנרגיה מהמאגר של חברת החשמל, אולם בחברת החשמל אינם צריכים להגביר את הייצור של האנרגיה בעקבות זה, משום שהם מכינים מאגר גדול בהתאם לצריכה גדולה שתספיק גם כשצרכנים רבים מגבירים צריכתם בבת אחת. ורק במקרים קיצוניים שהרבה מפעילים מזגנים ותאורה וכו' יחד, אז הם נאלצים להגביר את הייצור ולהפעיל עוד טורבינה.

עוד הוסיף, שבהחלט יש חשש שהגברה ביתית של מכשיר מסויים תיצור לפעמים דיווח למערך הבקרה שבחברת החשמל, שיש בה גם מצגים דיגיטליים, שבהם מתעדכנת החברה לגבי רמת הצריכה, התצוגה נערכת במסך ע"י תאורה או כתיבה על מסך מחשב הבקרה. ע"כ.

והנה לפי זה בכל שימוש באנרגיה יש השפעה על המצב של הבקרה שנרשמת הצריכה במסך הבקרה של חברת החשמל בכתב או ע"י תאורה, כדי לעדכן הנתונים של הצריכה שידעו לקראת מה הם עומדים. ומלבד זה דבר ברור הוא שכל התגברות של הזרם, מחסרת מהמלאי של האנרגיה שמכינה חברת החשמל, רק שכתב המומחה, שאין בזה לגרום לחברה להגביר את הייצור או להפעיל טורבינה אחרת, שזה עושים רק במקרים קיצוניים שהיתה צריכה גבוהה במיוחד. וכנ"ל.

ומיהו לענ"ד עצם כילוי האנרגיה החשמלית ע"י שמשמשים בה בכל דבר, כולל שימוש של הגברת קול הרדיו או העברה לתחנה אחרת, יש בו חילול שבת, ועוד יתבהר הענין להבינו בעה"ו.

עוד שאלתי את המומחה על עידכון המונה של החשמל שקיים בכל בית, שזה בודאי פועל ומתעדכן בכל הפעלה של הזרם או הגברתו, ובכל פעם שצורכים אנרגיה המספרים מתעדכנים להורות על כמות הצריכה, שהרי משלמים לפי הכמות שצורכים, שזה נמדד לפי משקל מסויים, והשיב שכיום כבר לא שולחים איש שירשום מהמונה את כמות הצריכה, אלא המונים היום הם דיגיטלים, ועובדים באופן שוטף והמספרים משתנים עם הגברת הזרם במכשיר חשמלי זה או אחר. והרישום נעשה ע"י נורות קטנות שנדלקים ונכבים (ביטים) ובזה נרשם הקצב, ושאין לו ידיעה בהלכה של נורות אלו. עוד הוסיף, שכיום המצב של כמות הצריכה מתעדכן מיד גם במחשב של החברה, ועל פי זה נקבע גובה התשלום לכל בית, מבלי שיבא האיש לרשום את המצב של המונה, כי הכל עובר מיד למחשבים של החברה ומתעדכנים בכל עת ובכל שעה.

עוד הוסיף שכעת גם במוני מים מודרניים דיגיטליים משדרים את רמת הצריכה למחשב המרכזי באופן שוטף. (בין פעם בשנייה לפעם בכמה דקות). עכ"ל.

ולפי זה נמצא שבכל פעולה שמגבירה את כמות הצריכה של החשמל, ע"י פעולה זו גם מפעיל את השעון המודד, ומיד מתעדכן גם המחשב המרכזי, בצורה של כתיבה או בדרך של הדלקת נורות קטנות שבזה נרשם הכל, הן בחשמל והן במים. ולא יעלה בדעת שזה יחשב להתיר גמור גם מדרבנו, וכי יש שמתיר לכתוב במחשב ח", והטענות של מלומדים למיניהם ידועים הם, אבל אין בכוחם להתיר את האסור. ולענ"ד יש בזה גם חששות דאורייתא רח"ל.

ואין ספק שבכל שימוש במיקרופון או שאר מכשירי החשמל שמתגברת הצריכה, וממילא יש עליה ברישום וזה נרשם דיגיטלית במונה הביתי ומשם למחשב המרכזי של חברת החשמל, ואין ספק שיש בזה איסור או מהרישום או מהנורות הנדלקות ונכבות לפי הצריכה, וזאת מלבד מה שכתבתי לעיל שבזה מכלה אנרגיה ויש חשש גדול בכלילי זה אם לא מתכלה בדרך שיש בו חילול שבת. ועוד חזון למועד אי"ה.

יא. ואבא אל העי'ן והנה ראיתי בשו"ת משפטי עוזיאל למרן הראש"ל ע"ה (בחלק א' סימן י"ג), שכתב שגם להרי"ף וסיעתו שפסקו כרבה, הגראמפון אסור, דמשמיע קול שיר, ויש חשש שיתקן, ואפילו הטליפון אסור משום דהוי קול של שיר, דאע"ג דאינו מתכוין לשיר, מ"מ הקול הוא קול של שירה, ודייק את זה ממה שאמר רבא, לא אסרו "אלא בקול של שיר", ומדלא אמר קול שיר, משמע דהעיקר הוא באיכות הקול, כל שמשמע כקול של שיר אסור, וכמו קול דיופי שאסור (בגמרא שם), משום דמשמע כקלא דזמזומי.

ושמחתי שכיוונתי בזה לדעתו הגדולה, ולענ"ד הוא מפורש בדברי רש"י ז"ל שהזכרתי לעיל, וכן דייקתי היטב מהגמרא שם, וגם מלשון הרמב"ם ז"ל וכמו שכתבתי לעיל בס"ד.

והמשפטי עוזיאל מוכיח כן גם מדברי מרן ז"ל בש"ע (סימן של"ח) שכתב, השמעת קול בכלי שיר אסור, אבל להקיש על הדלת וכיוצא שאינו דרך שיר מותר, ומשמע שהשמעת קול בכלי שיר אעפ"י שאינו מתכוין לשיר אסור, ולא התירו להשמיע קול אלא בשני תנאים, להקיש על הדלת (שאינו כלי שיר), ושאינו בדרך

כלי. ומזה למד הרב ז"ל לאסור הטלפון שהפעמון מצלצל ע"י אחיזת השפופרת ביד, שהוא כלי שיר, וגם בדרך שיר, ואצ"ל גרמופון ורדיו שהם עצמם כלי שירה ועשויים לשיר, בודאי שאסור להשמיע קול על ידם בשבת ויו"ט. עכ"ל.

ומדבריו ז"ל משמע שהמשמעות של כלי שיר, אינו רק כינור או תוף וחליל, אלא גם רדיו וגרמופון יש להם דין כלי שיר, ואפילו טלפון לשיטתו, מיקרי כלי שיר.

עו"כ לחדש דאיסור השמעת קול בכלי שיר, אינו משום סייג אלא איסור גמור, דסתם כלי שיר זקוק לתיקונים למתוח הנימים, כדי להנעים קולו, ועיין רש"י (עירובין ק"ג ד"ה אף הוא) והו"ל מתקן מנא. ולמד כן מהרמב"ם ז"ל (בהלכות שבת פכ"ג ה"ד) וז"ל כל דבר שהוא גמר מלאכה חייב עליו משום מכה בפטיש, ומפני זה הגורר כל שהוא או המתקן כלי באיזה דבר שיתקן חייב. לפיכך אסור להשמיע קול של שיר בשבת, בין בכלי שיר כגון כינורות ונבלים, ובין בשאר דברים, אפילו להכות באצבע על הקרקע או על הלוח, או אחת כנגד אחת כדרך המשוררים, או לקשקש את האגוז לתינוק או לשחק בו בזוג כדי שישתוק, כל זה וכיוצא בו אסור, שמא יתקן כלי שיר. עכ"ל. וכתב דכינורות ונבלים אסורים משום שבודאי מתקן כלי שיר, וגזירת חז"ל שגזרו שמא יתקן כלי שיר, קאי על מכה באצבע על הלוח או לקשקש בזוג, וכן לענין דאין מספקין ואין מרקדין ואין מטפחין בשבת. ובזה נבין פסק מהר"ם ז"ל שהתיר טבעת שיש בה אבן או עופרת שמשמיע קול (הגהמ"י שם), דאינו צריך לקול זה והוא נשמע מאליו גם בלא מעשה, ע"כ מותר דאין בזה אפילו גזירה שמא יתקן כלי שיר. עכ"ל.

והנראה שבכינור וגיטרה ועוד וכיוצ"ב, ס"ל דבודאי שהוא צריך לתקנם בעת שרוצה לנגן בהם, ויתחייב משום מכה בפטיש כשיתקן, אך אם לא יתקן נראה דגם המשפטי עוזיאל מודה שאין בו אלא איסור דרבנן, שאסרו גם בלא מתקן משום גזרה דשמא יתקן. אלא דבא לומר שבכלים אלו בודאי שיתקן, כי כן הדרך של המנגנים בבואם לנגן שמותחים ומתקנים עד שמתאימים הקולות כדבעי, וזה ידוע ומפורסם. אלא שלא הבנתי מה ראיה מביא מהרמב"ם ז"ל, דזה לא נרמז בלשונו הזהב של הרמב"ם. ועיין לעיל שדקדקתי בלשון הרמב"ם ז"ל דאזיל בשיטת רש"י שקול שיר הוא לאו דוקא אלא כעין שיר ג"כ אסור אפילו לרבה, עי"ש. אך מה שכתב הגאון משפטי עוזיאל דבודאי יתקן ושעל כן קורא לו שאינו גזירה אלא איסור גמור, לזה לא מובן מאי מיייתי מהרמב"ם ז"ל.

ועוד דמאן לימא לן שמתחת המיתרים וכיוונם חשיב מתקן מנא גמור וחייב מהתורה. ובפשטות י"ל דמתקן מנא שכתב הרמב"ם ז"ל שהוא חייב משום מכה בפטיש, לא קאי אלא אם נקרעה נימה ומחליפה, או נשמטו לגמרי ממקומם וצריך אומנות להשיבם, או נשבר הכלי ומדבקו שבר אל שבר יחדיו ידובקו, וכל כיוצא בזה. אבל תיקון הנימין לכוונם, שזה דבר שא"צ אומן ונעשה תמיד, בודאי שאינו חייב עליו. ולא חשיב מכה בפטיש.

ואולי כונת הרב זללה"ה היא, שכינור וכל כלי של שיר, אסור מדרבנן, אך לא מצד הגזירה אלא איסור עצמי דאולודי קלא, וכמ"ש לעיל משם האור שמח ע"ה, וכתבתי לדקדק כן מהגמרא דעירובין שם. ומה שכתב דבהשמעת כלי שיר הוא איסור גמור, דסתם כלי שיר זקוק לתיקון למתוח הנימים וכו', כונתו לאיסור דרבנן, ולא לאיסור דאורייתא, דמן התורה אינו חייב אלא על תיקון גמור וכו"ל.

יב. וע"ש במשפטי עוזיאל שהזכיר להתוס' (ביצה ל' ע"א ד"ה תנן) שאנו שאין בקיאים בתיקון כלי שיר לא שייך לגזור. וכן פסק הרמ"א ז"ל (בסימן של"ט ס"ג). דמרן ז"ל שם כתב, אין מטפחין להכות כף על כף ולא מספקין להכות כף על ירך וכו', או לקשקש באגוז לתינוק או לשחק בו בזוג כדי שישתוק. כל זה וכיוצא בו אסור גזירה שמא יתקן כלי שיר. ולספק כלאחר יד מותר. והרמ"א ז"ל כתב בהגה, והא דמספקין ומרקדין האידנא ולא מחינן בהו, דמוטב שיהיו שוגגין וכו'. וי"א דבזה"ז הכל שרי דאין אנו בקיאים בעשית כלי שיר,

וליא למגזר שמא יתקן, דמילתא דלא שכיח הוא, ואפשר שעל זה נהגו להקל בכל. עכ"ל. וכתב המשפטי עוזיאל שדברי התוס' וכן דברי הרמ"א ז"ל, קאי רק אמטפחין ומרקדין שאיסורם הוא משום גזירה, אבל בכלי שיר שמוכרח לתקנו ולכוונו והוא חלק מהניגון בו ובודאי יתקנו, מודים התוס' והרמ"א ז"ל שיש לאסור גם בזה"ז. כי באמת בסימן של"ט מיירי מדין מטפחין ומספקין. (וכמ"ש בלשון הש"ע).

עו"כ המשפטי עוזיאל שם וז"ל, ועוד אני אומר דהשמעת קול ע"י גראמופון וטלפון ורדיו, גרע מהשמעת קול ע"י כלי שיר, מטעם שמכונות אלו אינן שלמות בעצמם, וצריכים תיקון בשעת השמוש לגלגל וכו', (להפעילם) ובכלים אלו אין חשש שמא יתקן, אלא מתקן מנא ודאי שאסור מדאורייתא. וע"ש עוד מזה שמחזק לזה בראיות שהוא אסור מדאורייתא. וע"ש שהרבה לתמוה על ספר אור חדש (להרה"ג אפרים זלמן הלוי ז"ל) שכתב שמשרכת החוטים ע"י מפתח (בטלפון) (ובימינו ע"י חיוג) לתאם עם מי שרוצה לדבר, וגם אח"כ כשגומרים לדבר, אינו דומה לעריכת זוג המקשקש לשעות, ששם נערך ע"י לכל הזמן, משא"כ בזה. ותמה דמנין לו לחלק בין מתקן לכל הזמן או לזמן קטן, ובלי הנעת יד המכונה (או בלי שיחייג) אינה ראויה להשמעת קול, וכבר כתב הרמב"ם המתקן כלי בכל ענין שיתקן חייב.

עו"כ באור חדש, שאין לאסור הטלפון מצד מכה בפטיש, והסתייע מהט"ז (שי"ג סק"ז) שהתיר הדוק חבית של ברזל, שהואיל ועיקר תשמישו ע"י פירוק לא נקרא גמר מלאכה. והראש"ל ז"ל דחה דבריו וכתב, ואין הנידון דומה לראיה, שהחבית ראויה לשמוש גם כשהיא פתוחה וכיון שעיקר תשמישה ע"י פירוק, אין ההדוק נחשב גמר מלאכה, אבל מכונות אלו שבלי הנעת כוח החשמל או הנחת המחט של גרמופון וכו', אין ראוי לכלום, ועל ידי שמפעיל או מכוין אותם עושה אותם כלי, והו"ל מתקן מנא ואסור בודאי. עכ"ד. נמצא שכל מכשיר שמפעילים אותו ועושה פעולתו, הוי ליה מתקן מנא וחייב מן התורה. והה"נ במיקרופון שע"י הדיבור הוא עושה פעולתו ומשמיע קולות, ויש בזה חיוב משום מתקן מנא, שכתב בזה"ל: וכלל גדול למדנו מהרמב"ם ז"ל (הל' שבת פכ"ג ה"ד) שהמתקן כלי באיזה אופן שיתקן חייב.

עו"כ שם שכתב כל זה להראות שגם כשאין הבערה וכבוי בהפעלת טלפון או רדיו, ג"כ אסורים משום השמעת קול, ומשום מתקן מנא.

אבל במקום שיש הבערה וכבוי כמו כל המכונות שקשורים למרכזים עירוניים וממשלתיים, בזה יש איסור מבעיר נוסף על מתקן מנא, שגם ביו"ט לא התירו אלא הבערה שיש בה צורך קצת, או שהיא עצמה מעין אוכל נפש, כגון מדורה להתחמם בה שמותרת ביו"ט, שמתוך שהותרה לצורך וכו', או שהנאת חימום היא אוכל נפש.

אבל טלפון ורדיו הוי הבערה שלא לצורך כלל (עיין טוש"ע סימן תצ"ה וסי' תקי"ח). עכת"ד.

והמתבונן בדב"ק של מרן הראש"ל הג"ר ב"צ מאיר חי עוזיאל ע"ה שהזכרתי, יראה שהוא תנא דמסייען בהרבה פרטים שהעליתי בעניותי בדינים אלו.
בס"ד, ב' דר"ח מר חשון תשע"ג

סימן ב'

י"ג. ומ"ש לעיל דקול של שיר כולל כל קול שיש בו נעימות ונחת, ראיתי כעת בספר נהר שלום על הל' שבת (סימן ש"ה סי"א) שם כתב בש"ע ופוקק זוג וכו'. והמג"א כתב דצ"ע דבסימן של"ח פסקינן דרק קול של שיר אסור, וכתב ואפשר דמשתמע ג"כ בקול של שיר כמש"ש עכ"ל. והנה"ש כתב, והתם (בסי' ש"א ססכ"ג) כתבתי דהרמ"א שם אזיל לשיטתיה, שפסק (בסימן של"ח) כהאגור דכלי המיוחד להקיש כגון טבעת הדלת אע"פ שאינו מתכוין לשיר אסור. אלא שקשה דהב"י שם חלק על האגור ופסק כרוה"פ דאע"פ שהוא מיוחד להשמיע קול, כל שאינו מכוין לשיר שרי, ולהב"י קשה אמאי פוקק, והרי אין מכוין לשיר.

ונראה דע"כ לא כתב הב"י התם, אלא בהקשת דלת שאינו קול הנשמע בנעימה ונחת, אבל קול שיר אע"פ שאינו מכוין לשיר אסור. וכ"נ ממ"ש רש"י בעירובין וכו', והרמב"ם ג"כ הוא מהסוברים (כהרי"ף) דקול שאינו של שיר מותר, ואעפ"כ כתב (בפ' כ"ג) וכן בש"ע (סימן של"ט), אסור להשמיע קול של שיר בין בכלי שיר כגון נבלים וכנורות וכו' או לקשקש את האגוז לתינוק, או לשחק בו בזוג כדי שישתוק וכו', והמקשקש באגוז לתינוק כונתו רק להשתיקו ולא לשיר, ואעפ"כ נכלל בקול של שיר, משום שנשמע בנעימה, והכא נמי בזוג של בהמה עשויה לקול וכו', ואסור כיון שנשמע בנחת ובנעימות. עכ"ל.

וכבר הבאתי לעיל לדברי רש"י והרמב"ם ז"ל הנ"ל, וכתבתי להוכיח כן מסוגיא דגמרא בעירובין שם, בכמה אנפין כיע"ש.

י"ד. והנה ראיתי להגאון אגרות משה ח"ד (חא"ח סימן פ"ג) דמיפשט פשיטא ליה לאסור מיקרופון בשבת ויום טוב, שכתב תשובה קצרה וז"ל, ובדבר לתקוע שופר אצל מייקראפאן איננו רואים בזה היתר, דהטעמים שאסרנו מייקראפאן בשבת הוא גם ביום טוב, ולכן אין לתקוע במייקראפאן, ואם יש חולים צריך לתקוע בפניהם במקום ששוכבים, ואקוה שחתנו הנכבד נ"י יאמר למנהלי מושב זקנים שאסור, וישמעו קולו ולא יכפוהו לתקוע במיקרופון. עכ"ל.

ובתשובה שאחרי זה (סימן פ"ד) כתב שהוא פשוט שאסור, וכבר פירסמו אגודת הרבנים שהוא אסור, ואע"פ שיש שלא יודעים הטעמים, מחוייבים להשמע להוראת חכמים, ואותם שהקלו לא עשו כהוגן, גם אם הם רבנים וגם אם אומרים שהם גדולים בתורה. עכ"ל.

ואחרי זה כתב הטעמים שהם שנים שיש בהם חשש דאורייתא, ושנים שהם איסורים ודאיים מדרבנן.

א' יש לדעת שהקול הנשמע מהמיקרופון, אינו קול האדם עצמו, רק כשמדבר נעשה רושם מהברותיו, ומה שנשמע הוא קול הברה בעלמא, ורישום זה שנעשה בדיבורו (כונתו שנקלט) יש בו חשש איסור תורה, ואע"פ שאין זו כתיבה שאינם אותיות, יש עכ"פ חשש מלאכה מאחר שנתחדש איזה דבר שע"ז נשמע קול רם ממרחק, אולי מכה בפטיש ואולי בונה, וצ"ע בבירור איזו מלאכה. ע"כ מדב"ק ז"ל.

וכבר כתבתי ע"ד הגרשז"א ע"ה, שיש איסור במה שנקלטים הקולות ונהפכים לגלים חשמליים, ושוב נקלטים ונהפכים לקולות. ע"ש. והגאון ז"ל חידש שיש בפעולה זו חשש איסור תורה.

עו"כ שם, שלפי מדת הקול נגדל הוצאת הכח החשמלי, נמצא שבדיבורו מגדיל ומקטין את הכוח האלקטרי, ורואים את זה בחוש כשמחברין המכונה המודדת את הקול. ואע"פ שלא מחברין אותו בשבת, ידוע שזה

מוסיף בכוח האלקטרי כשהוא מדבר בו, וההשתמשות בכוח האלקטרי יש בו חשש איסור דאורייתא, גם בלי הבערה. עכד"ק.

ונתתי שמחה בלבי, שכבר כתבתי לעיל דברים אלו ממש בהערתי ע"ד הגאון מוהרש"ז אורבאך זצ"ל, וגם בזה הגאון אגרו"מ ע"ה, הוסיף ברוח מבינתו שבהשתמשות בכוח האלקטרי, יש חשש איסור תורה.

עו"כ שם שכיון שרגילין לחבר המיקרופון רק כשצריכים לדבר בו, אסור לחברו אפי' מיום ששי, כמו שאסרו חכמים ליתן חטים בריחיים של מים מערב שבת כמו שאמרו (בשבת י"ח ע"א), ובב"י (סס"י של"ח) ד"ה כתב האגור, שמטעם זה צריך לאסור לערוך השעון המקשקש, ולא התירו אלא מטעם שגם בחול רגילים לתקנו על יום שלם, (משום כך) מותר גם בע"ש. [וזה האיסור הראשון מדרבנן דאסור לחברו אפי' מערב שבת, שיחשבו שחיברו עתה כפי שרגילים].

וזה שמחברין אותו רק בשעה שצריכים להשתמש בו, יש לאסור אפי' להכינו מע"ש, דיחשבו שעתה חיברוהו לפני השימוש כמו שרגילים. ומטעם זה אסור להעמיד רדיו וטלויזיא מע"ש.

עו"כ שם שאסור משום שמא יתקן כלי שיר, ובמיקרופון מצוי שמתקנים כשמתקלקל תוך הדבור, והוא דרבנן. [זה האיסור השני מדרבנן]. ולא מהני שיסגרו באופן שא"א לתקן, שמה שנאסר מדרבנן אסור בכל אופן. וסיים בזה"ל: ולכן ברור שהמיקרופון אסור להשתמש בו בשבת ויו"ט ואין להקל גם לצורך גדול, ולכן אסור לקבל משרה כזו שיצטרך לדבר במיקרופון בשבת ויום טוב. עכ"ל.

עוד ראיתי להגרמ"פ זללה"ה שם (סימן פ"ה) בענין מכשיר שמיעה לחרש בשבת. כתב שנוהגין אנו כאן להקל, אע"פ שאוסרים המיקרופון מארבעה טעמים (כהנזכר בתשובתו הקודמת). וכתב דמיקרופון רגילים לחברו רק בשעת השימוש, ואיסור זה הוא רק בדבר שמשמיע קול לרבים, כמו ריחיים של מים, דשבת (י"ח) דאושא מילתא. משא"כ בזה שלא נשמע כלל לאחרים.

והטעם שהכל יכולים לתקנו הוא ג"כ בכלל איסור כלי שיר, וזה שהוא מיועד רק לחרשים, חשיב כמילתא דלא שכיחא שלא גזרו.

ועוד שלחרשים הוא צורך גדול מאד, שבלי זה יש חשש פקוח נפש, שלא ישמע נסיעת המכוניות, וצריך לדבק איזה דבר שלא יוכל לתקן. דכיון שאין זה בכלל הגזירה מהני תיקון זה.

ובענין שהקול נרשם ונקלט שם, גם אם במכונה זו ג"כ נרשם כמו מיקרופון, כיון שאין ברור לנו האיסור (כמו שכתב בתשובה הקודמת), ע"כ אין בידינו לאסור לחולה ולצורך גדול בזה, ובפרט שיש חילוק בין מכונה זו, שאין הקול נעשה רם יותר, ומה שנשמע לחרש הוא משום משיכת הקול לתוך האזן ממש בלי הפסק בינתיים, ואין דבר ברור גם אצל המומחים. [וגם בזה זכיתי לכוין לדעתו הרמת'ה, במה שכתבתי לעיל שיש לחלק בין מיקרופון ובין מכשיר שמיעה ע"ש].

ומה שכתב שם שמשתמש בכוח האלקטרי שמגביהו, האיסור לא ברור, וגם שנדמה שבמכונה אין חשש זה שאין חילוק אם מדבר בקול גדול או לא. ע"כ אין לאסור לחולה. והנה אנו רואים שהגאון אגרות משה ע"ה כבר התעורר במה שהקשה הגרשז"א ז"ל דאם אכן המיקרופון אסור איך מותר לדבר עם כבד אזנים שיש לו מכשיר שמיעה ואיך עולה לתורה, וכנ"ל. וכתבתי לחלק ביניהם, והן עתה מצאתי שכבר קדמנו בכל זה הגאון אגרו"מ ע"ה.

עו"כ באגרו"מ, ועוד שהחרש לא עושה שום מלאכה, והנידון הוא על המדברים, והמדברים שלא במיוחד לחרש שרי, דאין מתכוין, ואין זה פסיק רישיה, דכמה פעמים לא שומע גם עם המכונה. ואלו המדברים ביחוד לחרש, שבזה הוא מתכוין ואסור, ע"כ כשאפשר טוב שלא ידברו במיוחד לחרש, ותועיל המכונה לרוב הדברים שצריך לשמוע, כמו ברחוב ובביהכ"נ וכששואל ישיבו לו בתנועה וברמיזה, וכשאי אפשר כמו ילד קטן שמוכרחים להשיבו דוקא בדיבור, אין לאסור, עכד"ק ע"ה. ובכל אלה זכיתי לכוין לדעתו ת"ל יתברך ויתעלה.

והנה במה שכתבתי למעלה שע"י השימוש בזרם, נרשם במד החשמל, וגם במחשב של חברת החשמל, שכל צריכה של הזרם משנה את המספרים, שהם עולים והולכים לרשום את הכמות שצורך כל אחד ואחד. הנה ממ"ש האגרו"מ (סימן פ"ד) שדברו נרשם ויש חשש דאורייתא, ואע"פ שאין זה כתיבה שאינם אותיות וכו'. ומשמע שאם נרשמים אותיות פשיטא ליה שהוא דאורייתא. והוא חיזוק גדול למה שכתבתי. ועיין עוד לקמן מה שכתב בזה הגאון שבט הלוי שליט"א, שהיא כתיבה גמורה מן התורה. ושני הנביאים התנבאו בסגנון אחד.

וא"כ מלבד כל האיסורים דרבנן דשמא יתקן, והשמעת קול, וכו', יש גם איסור כתיבה דאורייתא, בעצם צריכת הזרם ע"י פעולתו, שעל ידי זה נכתבים ספרות בשעון החשמל הביתי וגם במחשב של חברת החשמל. ואעפ"י שהוא לא כותב ולא מתכוין לכתוב, מ"מ הוא פסיק רישיה, דא"א לצורך חשמל בלא כתיבה, וזו צריכה היוצא מהפעולה שמפעיל את הרם קול ביום שבת, דאע"ג שהוא מחובר ומופעל מע"ש, כל זמן שלא מדברים בו אינו צורך חשמל, וע"י דיבורו הוא מפעיל כל מערכתיו, והוא צורך זרם חשמלי ונרשם כהנ"ל. ואין לומר דהוי פסי"ר דלא ניהא ליה, שכל אדם הגון רוצה לשלם את מה שלוקח, ולא עוד אלא אם לא יירשם לא יספקו לו חשמל, או ינקטו נגדו צעדים אחרים, וע"כ ודאי ניהא ליה שיירשם כחוק. ויש בזה איסור תורה כפי פסקם של מאורי הדור באגרות משה ובשבט הלוי.

עוד ראיתי לו בתשובה אחרת שם (בסימן י') שהקשו לו למה כתיבת סת"ם ע"י צילום פסול, ובשבת ודאי מלאכה היא, ותמה על קושיא זו, דשבת אסור במלאכה ובכל אופן שעושה מלאכת כתיבה אסור שנכתבו אותיות, ולכן ודאי חייב, דכמה דברים נכתבים ע"י צילום, ורוב הספרים היום נדפסין ע"י צילום, וגם בשבת חייב גם הצר צורה, ולהרמב"ם (פי"א מהל' שבת הי"ז) הוא תולדת כותב, אבל בסת"ם לא שייך ענין מלאכה, אלא צריך שאדם יכתוב ולא שיגרום שיהיה כתב, ובס"ת צריך דוקא דיו וצילום אינו דיו, וכן צריך שרטוט בס"ת ומזוזות, וגם תפילין לתוס' (גיטין ו') צריך שרטוט, ולא שייך כסדרן בצילום, ועוד הרבה דברים, ולא שייך לדמות ולהקשות כלל. עכ"ד.

[וכל מה שכתב בזה הוא בצילום, או כתיבה ע"י מחשב, אבל בכתיבה ע"י דפוס, פסק הרמ"ע מפאנו בתשובה, דחשיב כותב ע"ש. וכ"פ המג"א בא"ח (סימן ל"ב ס"ק נ"ז) והרמ"ע שם פסק דה"ה נמי שאפשר לכתוב גט ולהחתים עדים ע"י הדפוס, וכתב שהוא בקיא במלאכת הדפוס ויודע שהוא כתב גמור. ע"ש. וידוע שמרן ז"ל בעל הב"י והשו"ע שלח אליו כתב ידי קדשו והוא שהדפיסם באיטליא.]

ואולם בנ"ד אינו נכתב על הנייר וכדו' רק נרשם במחשב, מיהו בודאי שיש בזה איסור ולדברי האגרו"מ הנז', וכן לדברי שבט הלוי דלהלן הוא אסור מן התורה.

ט"ו. והלום ראיתי להגאון הגדול רבי שמואל וואזנר שליט"א בשו"ת שבט הלוי ח"ו (או"ח סימן ל"ז) שנשאל על מחשב שפעולתו כידוע היא צירוף קוים, ועי"ז נעשים ספרות ואותיות, אם נחשב כתיבה בחוה"מ, שאין הכתיבה מתקיימת, וכן אם אסור בשבת, וכתב שהחיי אדם (הובא במשנ"ב סימן ש"מ) שכתב דאסור לחבר אותיות בשבת, אעפ"י שהאותיות גמורות, אבל זה רק באופן קבוע וכאן זה עראי. ע"כ מהשואל.

והגאון שבט הלוי השיבו בזה"ל: ולדידי לענין שבת לא רק דאסור, אלא גם חיובא דאורייתא איכא, ושתי ריעותות שיש בזה שאין מלאכתו מתקיימת, ושהוא רק דרך גרמא, אינם סיבה לפוטרו ממלאכת כותב דאורייתא בנ"ד, דכיון דמתקיים בשעתו ועושה פעולה הנצרכה בשלמותה, דהיינו כתיבה המבוקשת, זה כבר בגדר דבר המתקיים, וכמו הכותב על בשרו (שבת ק"ד ע"ב) דחייב, וכלשון הרמב"ם (פי"א מהל' שבת הט"ז) דאע"פ שעובר לאחר זמן. ה"ז ככתב שנמחק, וה"נ נעשה פעולה חדשה למוחקו מיד, אבל מעצם הכתב ה"ז מתקיים ונקרא, ומה שצריך לו נעשה בשלמות, וכתב שכן ראה להגאון רבי מנחם בספר תוצאות חיים (סי' י"א, ג') שכתב כן לענין כותב על בשרו דחייב, מצד שהכתיבה היא כתיבה גמורה, והמחיקה היא פעולה חדשה שנתחדשה אח"כ וכן הוא ממש בעניננו. עו"כ. ולענין בונה דעת כמה פוסקים, דבונה ע"מ לסתור פטור, ואעפ"כ אמרו בשבת (צ"ה ע"א) דמגבן חייב משום בונה, ובפני יהושע (ביצה י"ב) עמד ע"ז, דהא זה ע"מ לסתור ולאכול, ומ"ש הפ"י שם דרק לאוצר הוא דחייב, כבר הרגיש בעצמו הדוחק, ואין דעת הראשונים כן. וכתב לעיין מה שהעיר בזה בשבט הלוי ח"א (סימן קי"ט) בדיני בנין לזמן. אבל באמת יש הוכחה מזה דבונה ע"מ לסתור חייב, או מה שנראה יותר, כיון שבשעתו הוא בנין למה שצריך ה"ז חייב מה"ת, ולא מזיק מה שעומד לאכילה דזה דרכו. והרי כותב על שני לוחי הפנקס חייב כמבואר במשנה (שבת שם), וכתב רש"י דהיינו על לוח שעוה, אע"פ דידוע ששוב עוברים על השעוה דרך מחיקה ומירוה, ואין הכתיבה עומדת להתקיים, אלא כל קיום בשעתו והושג התועלת הנרצה נקרא מתקיים מלאכתו בשבת.

עו"כ דמה שדימה להחיי"א דחיבור אותיות אסור מדרבנן, וזה רק דרך קבע ולא עראי (כך טען השואל), והשיב הגאון בעל שבט הלוי, דכאן לא מיקרי עראי, ועוד דשם האותיות היו שלמות, אבל כאן גורם לאותו סוג כתיבה בתחילה.

ואעפ"י שלא בידו עושה רק בלחיצת כפתור, כבר כתבתי בשבט הלוי חא"ח (סי' מ"ז) בזורה דחייב, אע"פ שהמלאכה רק דרך גרמא. וכתב הרא"ש דבהכי חייביה רחמנא, שעיקר עשייתה של מלאכה זו ע"י הרוח. וע"כ בכל מלאכה שדרכה לעשותה בדרך זו, נחשב כמעשה בידים, דמלאכת מחשבת אסרה תורה, והו"ל כעושה מעשה בידים ממש, ורמזתי שם ע"ד ג"ע החזו"א (ב"ק סימן י"ד) בחורש או זורע ע"י מכונה, והאדם לוחץ לחיצה ראשונה בכפתור ועי"ז נפעלת מערכת הגלגלים זא"ז ונעשית פעולת חרישה וזריעה, דאעפ"י שבמציאות החרישה והזריעה לא עשה כלום, מלבד תחילת הלחיצה, חייב מהתורה, שכיון שדרכו בכך היינו מלאכת מחשבת דאורייתא, והכי נמי ממש בדידן.

ולענין חוה"מ אולי יש לצדד קצת בכתיבה כנ"ל, כיון דיסוד מלאכת חוה"מ היא טירחת המלאכה כידוע, לא כלל מלאכת מחשבת. עכ"ל. (וראיה לדבריו ממלאכת בורר ביו"ט).

ט"ז. עוד ראיתי אחרי רואי בדברי הגאון סבא דמשפטים כמהרא"י וולדינברג זצ"ל בשו"ת ציץ אליעזר ח"ג (סי' ט"ז) וראיתי לו שם שהוא ז"ל למד עניני החשמל ומכשיריו ביסודיות לפרטי פרטים מפי גדולי המומחים, וגם מתוך ספרים מיוחדים לזה. כדי ללבן הלכות אלו כדת וכדין.

והעלה שיש ג' צינורות להעברת קול עד השמעתו ברדיו, הראשון בהם הוא "מיקרופון" שבו מדברים ומשמעים מנגינות. (צריך להוסיף על דבריו שמיקרופון זה קולט את הקולות והופך אותם לזרמים חשמליים, ושו"ר שכן כתב הוא ז"ל להלן).

והשני הוא "משדר" שקולט את הזרמים החשמליים מהמיקרופון. והשלישי הוא "מקלט", שקולט מהמשדר את כל מה ששידרו, באמצאות גלי רדיו. (וצריך להוסיף שהופך הגלים החשמליים לקולות).

ומפרש שם, שהקול יוצר תנועה באויר ונוצרים גלי קול, והממברנה (שהוא קרום של פח דק מאד) מזדעזע וקולט הקולות שנהפכים שם לזרמים חשמליים דקים, וכשמפסיק לדבר או לנגן, הזרמים מפסיקים לזרום, ולמעשה אחרי כל הברה, הזרם מפסיק לגמרי, (ומתחדש בהברה הבאה), עו"כ שעוצמת הזרם משתנה לפי עוצמת הקול או המנגינה.

ואעפ"י שכתב הדברים הנז', על השידורים שנעשים בתחנות השידור, שהם נקלטים ונשמעים במכשירי הרדיו, מ"מ רובם של הנקודות האמורות קיימים ומתבצעים גם במיקרופון ובמכשירי הטלפון לסוגיהם. וע"ש עוד שהאריך לבאר כל התהליך של השידור, ומראה בכמה חילולי שבת כרוך הדבר הזה.

ואחרי זה (בפ"ב שם) הזכיר הסוגיא דעירובין (ק"ד ע"א) ודברי רש"י בקול של שיר, והירושלמי שמשמע שאוסר כל השמעת קול ואפילו הקשה על הדלת, וכדעת עולא ואביי, ופירש את המחלוקת של האמוראים בזה, דהאוסרים ס"ל שגזרו על השמעת קול, ועל כן כל השמעת קול אסורה. ורבה שאמר שלא גזרו אלא על קול של שיר, סובר שלא גזרו על השמעת קול, אלא אסור קול של שיר, גזירה שמא יתקן כלי שיר. וכאמור כתב שכן כתב האור שמח בהל' שבת (פכ"ג ה"ה). דלעולא ואביי שאסרו כל אולודי קלא א"צ לגזירה דתיקון כלי שיר. וכן מוכח מהירושלמי דמסקנתו לאסור כל קול, ושם לא נזכרה הגזירה דשמא יתקן כלי שיר. וגם מדויק בלשון הירושלמי, שכתוב שם, כל משמיעי קול אסורין, משמע דתלוי בהשמעת הקול. ולר"ח דאסר כל השמעת קול, הוא איסור עצמי ולא תלוי בענין אחר.

עוד דייק שם מהב"ח (סימן של"ח) דלא כהאור שמח הנז', אלא ס"ל דכל האיסור הוא משום גזירה שמא יתקן כלי שיר.

עו"כ בציץ אליעזר שם (פ"ב אות ו') דבשו"ע (סימן של"ח) גבי השמעת קול של שיר, לא הזכיר שמא יתקן כלי שיר, ורק להלן (סימן של"ט) בדין דאין מטפחין וכו', כתב, שמא יתקן כלי שיר. עוד מדקדק דהש"ע (סי' של"ח) שינה לשונו וכתב השומע קול בכלי שיר, דאכן זה איסור עצמי שאינו תלוי בגזרה, דמלבד הגזרה אסרו גם משום מוליד, אלא דס"ל דלא אסרו מוליד קול, אלא בקול שיר. והוסיף דקול בכלי שיר יש בו משום שמא יתקן, וגם מוליד. וקול שיר בלא כלי שיר, אסור רק משום שמא יתקן כלי שיר. עכ"ד. ופירושו צ"ע דלענ"ד קשה לחלק כן ועוד חזון למועד אי"ה.

עו"כ בציץ אליעזר שם (פ"ג) דלהנ"ל עולה דלא רק נגינה ברם קול אסור, שזה ממש קול שיר בכלי שיר, אלא גם אסור לדבר במיקרופון, דעל ידי זה נוצרים גלים חשמליים מהקול, ושוב נהפכים לקולות, דאע"פ שאינו קול של שיר, מ"מ יש בזה השמעת קול, דמיקרופון נחשב לכלי שיר. וכל הבא מכלי שיר אסור. ועוד

שהרמ"א (סימן של"ח ס"א) פסק שאפי' שאינו כלי של שיר, אם הוא כלי שמיוחד לקול אסור, שהרי אסור טבעת הקבועה בדלת להקיש בה, אפי' שאין מתכוין לשיר.

ובב"י כתב על זה דחיישי' שמא יכוין לשיר, והמשנ"ב בביאור"ל שם כתב דאין לזה הבנה, דאיך יכוין לשיר בזה. ואילו בלבוש שם כתב, שהואיל וכלי זה מיוחד לקול, חיישינן שמא יתקנו [ולענ"ד יש מקום לומר דבמיקרופון שאפשר לשיר ולנגן בו, כו"ע יודו לאסור ושייך גם החשש של הב"י].

י"ז. עו"כ יתר ע"כ ראיתי בשו"ת מהר"ם שיק חא"ח (סי' קכ"ז) בנידון דמשיכת הפעמון בשבת, שביאר טעם האיסור בכלי המיוחד הוא גזירה שמא יתקן כלי שיר. ואע"פ שהכלי גבוה מהאדם ולא יכול לתקנו זה המושך בו, מ"מ קי"ל בסי' רע"ח שלא חילקו אפי' בגבוה הרבה (גבי שמא יטה) וגזרו בהם. אא"כ עשו שינוי כדבר כדי להזכר על ידו, שיש דעה במג"א (שם סק"ג) להתיר. נמצא דמה שאסרו אסור גם כשלא שייך החשש שיתקן באותה פעולה.

ואעפ"י שאפשר ללמוד ממהר"ם שיק שיש צד להקל אם יעשו שינוי במיקרופון לזכירה. מ"מ המעיין בדברים יראה דלא ניהא ליה להתיר ע"י שינוי, ואפי' לא בשנים דמידכרי אהדדי, שכתב דכבר הקשה המג"א דא"כ גם ברכיבה יהא מותר בשנים ע"ש. והתו"ש כתב דאין מדמין בשבותין, ואין לנו אלא מה שכתבו חכמים בפירוש. וכ"כ המג"א (בסי' ש"ו). ואין מקילין בשנים אלא במקום מצוה או חולה. וע"ש עוד.

עו"כ שכן אין עצה שיסדרו מיקרופון מיוחד לשבת, כמו שהתיר המג"א שם (סק"ג), ותו"ש (סק"ב), גבי כלי המיוחד להכות על הדלת, דשם א"צ התאמת כלי לשם כך, ולא נקרא כלי המיוחד לכך. אבל בזה שצריך להתאים מיקרו' לשם כך, והרי בזה נעשה כלי המיוחד להשמיע קול שאסור.

עו"כ שם (פ"ג אות ג') דהתפא"י בכלכלת שבת מתיר בפעמון בשעה"ד כשאנו יכול ליכנס לבית, והגם שהמשנ"ב בביאור"ל (סי' של"ח) מקשה על התפא"י מ"מ מסביר להתיר בשעה"ד הואיל ואינו קול של שיר. ע"ש. ונר' שבנידוננו יותר חמור מכלי המיוחד להשמעת קול, שהמיקרופון הוא גם מיוחד לעצם השמעת קול שיר. ויש לדון שיש עליו תורת כלי שיר.

עו"כ שם (אות ד') דמ"ש הרמ"א (סימן של"ח ס"א) דאם לא עשה מעשה מותר, וע"כ התיר לצפצף בפה כצפור, וה"נ (במיקרופון) אינו עושה מעשה. רק מדבר או מנגן לפני המיקרופון. וכתב דכבר התישב בדבר שהרמ"א לא התיר אלא כשאין שום כלי, כמו המצפצפים בפיהם, שלא דומה כלל לקול הבא ע"י כלי שיר, ולא שייך בזה שמא יתקן, אבל כששתמש בכלי להשמעת קול כמו דיבור לתוך המיקרופון אע"פ שאינו עושה מעשה, לא מיקרי ע"י פיו (כמו צפצוף) אלא ע"י מעשה ופעולת הכלי, ונכלל בגזירת שמא יתקן.

[ולפי מה שכתבתי לעיל ע"ד הגרשז"א צ"ל, עולה דהוי מעשה גמור. ע"ש.]

שו"כ שכן הוא בבית יצחק (חיו"ד ח"ב במפתחות והגהות לסי' ל"א) שאסר בטלפון, וכתב שתשו' השבו"י נכתבה בשנת תפ"ב, ועדיין לא היה טלפון, והוא התיר כלי אחר שלא היו בו חששות אלו.

וכמו"כ כתב שם הבית יצחק והזכיר שם שמות המכשירים או חלקים מהם בלע"ז, ולא יכולתי להבין הכל, אבל עולה ממנו שאין קול המדבר נשמע רק ע"י וכו'. ואפשר שהוא כמו שכתבתי בעוניי לעיל ע"ד

הגרשז"א ז"ל, דכיון שהקול מפעיל חלק מסויים שקולט הקול והופכו לגלים חשמליים, ויש חלק אחר שהופך אותם גלים לקולות ממש, א"כ הוא מוליד קול חדש, וזה ע"י דיבורו שזה כוחו, והו"ל כמו שמפעיל כלי בידיו כדי להשמיע קול.

עו"כ בציץ אליעזר שם (פ"ג אות ה') דיש לאסור מיקרופון גם מצד הגזירה שמא יתקן כלי שיר, דבזה מצוי הקלקול [וע"ש שדיבר על אולפן שידור, והה"נ לזה], וכתב שבערוך השלחן (סי' של"ח סק"ה) אסר אפילו להעמיד כלי שיר מע"ש, שישיר מעצמו בשבת, שמא יתקן כלי שיר, וכ"ש בנדוננו ע"ש.

וכתב שהגרשז"א (שליט"א) בעהמ"ח מאורי אש ומעדני ארץ העיר לו דמשמע מכמה אחרונים דלא כערוך השלחן, ובפרט מהרש"ם ח"ג בהשמטות לח"א סימן מ"ד, וכן בספר מחזה אברהם לגאב"ד ברודי. וע"ש.

וע"ש (בפרק ד' אות א') שהביא דברי התוס' בביצה (ל' ע"א) דבימינו שאין בקיאים לעשות כלי שיר לא שייך למיגזר, והובא ברמ"א (סי' של"ט ס"ג בהגה).

וכתב באות ב' שם, שברור שהתוס' כתבו כן רק לענין טיפוח וריקוד שבהם מדבר שם, שבאלה אין שייך תיקון, רק הגזרה שמא ינהוג היתר בכלי שיר, אבל בשימוש בכלי שיר יודו התוס' שהגזרה במקומה עומדת ואסור. וע"ש שהרחיב לבאר דברי התוס' הנ"ל. ושזה מדויק בדבר התוס' שכתבו שהיו בקיאים "לעשות" כלי שיר, ולא אמרו לתקן, דבמשתמש בכלי שיר אסור גם בימינו שמא יתקנו.

עו"כ (באות ג') שם שגם הרמ"א לא הביא דברי התוס' הנז', אלא בסימן של"ט דמיירי בסיפוק וריקוד, ולא בסימן של"ח שמדבר באיסור השמעת קול בכלי שיר.

ובאות ד' שם, הקשה ע"ד המג"א (סי' של"ח סק"ה) שפירש שהרמ"א הקיל ע"י עכו"ם, משום שאין אנו בקיאים בעשיית כלי שיר. וע"ש שהאריך בזה. ושוב כתב שהדבר מפורש בתו"ש שאין להקל מטעם שאין בקיאים בעשיית כלי שיר, אלא לענין טיפוח וריקוד. וע"ש עוד מזה. ושהרבה חולקים על התוס' בזה. וע"ש באות ה' שגם המג"א יודה בענינים אלו.

והנה בציץ אליעזר שם האריך הרחיב הרבה כיד ה' הטובה עליו, אלא שרוב הדיון שלו סובב הולך על תחנת שידור ומה שכוון בזה, ומ"מ מתוך הדברים העלה שיש איסור גמור לדבר במיקרופון, מכמה וכמה טעמים שחלקם כבר כתבתם משמו. ובפרק ט' שם דן באורך על שינויי הזרם והחום הנגרם ע"י הדיבור והנגינה במיקרופון ע"ש. ובפרק י"א דן בזה מצד אושא מילתא ועובדין דחול ע"ש. ובסוף פי"ב כתב סיכום ההלכות בקצרה, וכתב באות ח' שאסור הדיבור והנגינה במיקרופון משום השמעת קול ע"י כלי שיר. וכבר כתבתי לעיל דעתו בזה. ובאות ט' כתב שיש בזה איסור משום אושא מילתא ועובדין דחול וגם משום זילותא דשבת ויו"ט. ובאות י' כתב, שהמדבר במיקרופון גורם להכהות אורות ולחימום חוטים והחלשת חומם.

וע"ש עוד (באות י"ח) וז"ל, על אחת כמה וכמה שאסורה בשבת ויו"ט סיבוב המקלט על מנת להעביר מגל לגל, הגם שמסודר הכל מע"ש וערב יו"ט, ויש בזה כמה גורמי איסור, ובתוכם יש גם הבערה וכבוי. וגם מזה יש חיזוק למה שכתבתי לעיל שיש בזה איסור בהעברת הגלים. וע"ש.

י"ח. עוד ראיתי במעשה חושב ח"ג של מכון מדעי טכנולוגי להלכה (עמוד רכ"ו) שכתבו, שיש לחוש בהגברת הזרם החשמלי ע"י דיבור, שגם אם נשמור על צריכת זרם אחידה של המערכת, הרי ברור שבחלקים ממנה עולה הצריכה, וציינו לשו"ת בית יצחק הנ"ל. (חיו"ד במפתחות לסימן ל"א) שביצירת זרם יש משום איסור מוליד דרבנן, עפ"י הגמ' (ביצה כ"ג ע"א), ופסק הרמ"א א"ח (סי' תקי"א ס"ד) שאסור להפוך כוס מבוסס על בגדים משום מוליד ריח בבגדים, והבי"צ סובר שכן הוא ביצירת זרם, ובנ"ד שכבר יש זרם במערכת יש לדון ע"פ המג"א שם (ס"ק י"א) שהתיר הוספת ריח בשבת, וכ"ד שו"ע הרב (שם ס"ז), ואפשר שה"ה בנ"ד, ולענין המיקרופון העלינו שם שיש מקום לומר שאין דין הוספת זרם כהוספת ריח, אלא כמוליד ריח חדש, שלכו"ע יש בו משום מוליד. [וכתבו לעיין בספר מעליות שבת סי"ג]. ולפ"ז יש לאסור מגבירי קול בשבת משום מוליד. [והוא מלבד כל האיסורים המפורטים לעיל].

ועוד שיש לחוש משום השמעת קול, שנאסר משום שמא יתקן כלי שיר, ואפילו יתקינהו באופן שא"צ לתקנו, עכ"פ הוא בכלל הגזירה, וכמ"ש בביצה (ל"ו ע"ב) לא מטפחין ולא מספקין ולא מרקדין, ובגמ' אמרו משום גזירה שמא יתקן כלי שיר, ופירש"י במשנה שם, שמא יתקן כנגדו כלי שיר דקא עבידי מנא.

והזכירו דברי הרמ"א בהגה (סימן של"ח ס"א) שמוותר לצפצף בפיו כמו ציפור כדי לקרא לחבריהם, וכתבו, דהתיר בפיו בלא כלי, ולכאורה מבואר שקול אדם בפיו ע"י כלי, נכלל בגזירה זו. ועיין מה שדנו לענין שופר (בש"ע תקפ"ח ס"ח, ובט"ז סק"ח ומג"א סק"ד) ושע"ת (סי' תקצ"ו סק"א) שגם בשופר י"א שגזרו אע"פ שלא מכין לשיר כלל.

אמנם עדיין י"ל שלא מצאנו איסור השמעת קול, כשהקול היוצא הוא כמו דיבור, אפשר דבכה"ג לא גזרו, ויש פנים לכאן ולכאן, והחמרנו ברם קול דיש לחוש שנכלל בגזירה דשמא יתקן מנא. עכ"ד.

ולפי עניות דעתי יש לחלק, שכאן המערכת פועלת מכוח הקול, ומשמיעה קול שנברא ע"י מכונה זאת, והוא מיועד גם לשירה ונגינה, וחשיב כלי שיר, שלא רק קול אדם נשמע שם, ומה שכתב שלא מצאנו שאסרו בקול שהוא כדיבור, אחר המח"ר לא נראית סברא זו, דאסרו השמעת קול, וכאן משמיע קול וקולות הנוצרים ע"י כלי זה. ולא חילקו באיסור זה בין קול הדומה לדיבור לשאר קולות, ואיך ס"ד להתיר, וגם מתקלקל ומתקנים, והוא מצוי מאד, וגם אוושא מילתא. ועיין מ"ש לעיל ע"ד הגאון מוהרש"ז אורבאך זצוק"ל.

עו"כ שם לאסור משום דאוושא מילתא, וזילותא דשבתא, כמ"ש (בשבת י"ח ע"א) אסור לתת חטים בריחים של מים מע"ש משום השמעת קול, ופירש"י דאוושא מילתא והוי זילותא דשבתא. וכן בעוד ראשונים שם. ומהרי"ו והאגור דנו מזה לשעון המקשקש, מהרי"ו אוסר והאגור בשם אביו מתיר. [עי"ל מ"ש בזה] וברם קול שאין דרך להכינו יום קודם כמו השעון הנז', יש בו משום אוושא מילתא וזילותא דשבתא, וגם העוברים יחשדו שערכוהו בשבת, ויש בזה פירצה בחומת השבת.

ובאו' ג' שם כתבו שכבדי השמע, יכולים לענות על מה ששומעים במכשיר השמיעה, דיש תשעה עונים, ולכבדי השמיעה הוי כהנפת סודרין בסילקי שבאלכנסדריא (בסוכה נ"א ע"ב). ומכשיר זה לא גרע מסודרין.

וע"ש עוד באות ד', שיש להתיר מכשיר השמיעה ולא דמי למיקרופון. [ועיין לעיל מ"ש משם אגרו"מ].

י"ט. עוד ראיתי להגר"נ קרליץ שליט"א בחוט השני (פרק עשרים במלאכת כותב, עמוד קנ"ג) כתיבה במחשב כדרך שבני אדם עורכים חשבונות ורוצים שיתקיימו עד הערב, מסתברא דמיקרי כתיבה המתקיימת וחייב.

והה"נ בכתיבה לצורך חולים וכיוצא אם מתקיימת לזמן הצריך לה י"ל דחייב. ואם בלילה מעביר לכתב המתקיים אפשר דחשיב אינו מתקיים. וצ"ע.

בשבת (קנ"ד ע"ב) תנן הכותב על שני לוחי פנקס והן נהגין זע"ז חייב, ופירש"י פנקס של סוחרים וכו', וטוחים בשעוה. עכ"ל. ובביאור"ל (שם ס"ד סד"ה במשקין על השלחן) כתב דמשמע מרש"י דשעוה מיקרי דבר המתקיים. וכן איתה בתוספתא דהכותב על חלב קרוש, חייב, ולקמן (סי' תקמ"ה ס"ז) איתא דבלוחות של שעוה הוי דבר שאינו מתקיים, ובהגה כתב דגם בשעוה פטור. ואפשר שיש לחלק בין פנקס של שעוה שהשעוה מרוחה ע"ג עץ, דמיקרי מתקיים, אבל לוחות שעוה שכל הלוח משעוה, אינו מתקיים, וע"כ פטור.

עו"כ כתיבה במחשב יש לדון אי הוי כתיבה מה"ת, דכיון שנפעל כתיבה ע"י מעשיו אפשר דמיקרי כתיבה, ואפשר דמיקרי מתקיים דאין זה תלוי במתקיים זמן רב, אלא די בקיום לזמן הצריך לאותו דבר, וכמו בחשבון שדי שעומד עד גמר החשבונות, ועכ"פ מה שנשמר בזכרון של המחשב גם כשאינו פועל, פשיטא שלא נקרא כתיבה כלל, שהרי נוצר דבר אחר לגמרי מן האותיות.

עוד ראיתי בחוט השני שם (עמוד ר"ו) בהיתרי הגרמא במלאכות שבת, ואעתיק לשונו: בתקופתנו יצאו כמה וכמה אנשים שרצו להתיר מלאכות שבת ע"י גרמא והסרת מונע וכדו'. ועפ"ז התירו הפעלת מכשירים חשמליים וכסא גלגלים וכדו' בשבת ע"פ שיטה זו.

וכבר נתפרסם מגדולי ישראל זצ"ל ויבלח"ט שליט"א לאסור כל שמוש בהיתרים אלו.

ועיין בתוס' (ס"פ כירה) ובראשונים כמה חילוקי דינים בגרמא, שיש גרמא שנחשב כמעשה האדם וכו', ויש מאלו מלאכות האסורות מהתורה ממש, ובפרט מכשירים שבנויים באופן כזה שיפעלו לאחר איזה זמן, או הסרת המונע וכדו', שיש מאלו שנחשב כמעשה גמור, ואם הדבר ימסר להכריע בכל פרט, בודאי שיהיו בזה מכשולים רבים, ועוד שמהוה פירצה חמורה בחומת השבת, וקלות ראש בקדושת והלכות שבת. והמתבונן בשורש קולות אלו, יווכח כי מקורם באנשים המחפשים פתרונות לבעית הדת רח"ל. וחלילה להקל או להסתמך על היתרים אלו. ועיין מ"ש בחזו"א בענין אחר, וז"ל והרי אסרו כילה מפני שאינם בני תורה, והדבר מסור לחכמים לגדור גדר במקום פירצה, וזה יותר חמור מאיסור פרטי ליחיד, כי זה גדר לעם כולו ולדורות. עכ"ל. עוד הזכיר מספר שבות יצחק דרזי ששמע מהגרי"ש אלישיב זצוק"ל, שאסור להשתמש בטלפון גרמא כמו טלפון רגיל ממש. ואפי' מי שצריך לטלפון בשבת משום פקוח נפש, עדיף שישתמש בטלפון רגיל, כדי שלא יטעה לחשוב שיש מקום להקל בטלפון זה כשאין היתר דפיקוח נפש. עוד הוסיף דאין להשתמש בכל המכשירים הנ"ל, אפילו ימציאו אופן שלא יעשה בו שום איסור מדינא, דהוי פירצה גדולה.

עו"כ הגר"נ קרליץ שליט"א שם, (בהערה י"א) וז"ל וכשיסדו את בית החולים מעיני הישועה בבני ברק, הכריעו הרבנים שליט"א וביניהם הגר"ש וואזנר שליט"א בעל שו"ת "שבט הלוי" שאין להתיר בשום אופן התקנת "מעלית שבת" וכשמותר להשתמש במעלית משום פקוח נפש, ישתמש במעלית רגילה. עכ"ל.

והנה לעיל כתבתי שההמצאות הנ"ל יפים הם לבתי חולים ולעניני ביטחון כגון מחנות צבא וכן מקומות רגילים שצריכים גם חייבים לערוך בדיקות שונות וכו'. והנה אנו רואים שהגאונים הגדולים הגרי"ש אלישיב

זצוק"ל ויבלחט"א הגר"ש וואזנר שליט"א לא ניחא להו להקל בכלים אלו, ואפילו בבתי חולים או בשעות קשות, אלא פסקו דבמקום פקו"נ יתירו להשתמש במכשירים רגילים, שלא ילמדו מזה להקל רח"ל.

ואולם עדיין אני הקטן חושב דבבתי חולים רגילים, עדיף להשתמש במכשירים שממעטים ומרחיקים האיסור, כי יש רבים מהחולים וגם מהרופאים ושאר העובדים, שמקילים וחושבים כל דבר לפיקוח נפש, והואיל וקשה להעמיד מורה הוראה על כל דבר וענין, טוב שישתמשו במכשירים אלו, להרחיקם מאיסור תורה ממש, וכן הוא בדברים של ביטחון שהנטיה בצבור היא להקל, ולחשוב כל דבר לפקו"נ, דטוב להשתמש במכשירים אלו. אך הבו לה דלא לוסף עלה ח"ו. אולם מחוץ לבתי חולים, ומקומות של צבא, ושאר עניני ביטחון, אין להתיר במכשירים אלו, שיש מהם שיש בהם איסורים גמורים, ויש שיש בהם כמה ספקות חמורים, וזה מלבד הפירצה בחומת השבת ויו"ט, כגון מה שהם מתירים קלנועית לצרכי בית כנסת ולביקורים משפחתיים וחברתיים, וטוב שלא יבואו לביכ"נ ויתפללו בביתם ביחידות, ולא ישתמשו בדברים אלו שהם אסורים איסור גמור. ויש בזה גם חלול שבת וגם חלול השם.

ואלה המתירים הם פורצי גדר והמתבונן יראה במו עיניו איך שהם מאבדים קדושת השבת, ומעט מעט הופכים שבתם לחול, ולא ישקוטו ולא ינוחו עד שלא ישאירו זכר לשבת קדש, מלבד איזה סמלים נבובים ושדופים. ועושים בקלו"ר לחבר נימא לנימא שלא כרצון ה' ורצון חכמיו ועבדיו, ונתלים באיזה דברים רחוקים שנכתבו ע"י יחידים ואשר רוב ככל החכמים דחו היתרים אלו, וגם המתירים רובם ככולם דברו בחולים שיש בהם ספק פקו"נ, או בסכנות של ביטחון וכנ"ל.

כ. עוד ראיתי בירחון פעמי יעקב (אב התשס"ד) מאמר מהגאון רבי מנחם מנדל שפרן שליט"א, שנתבקש להגיב על מאמר "הדלקת נורה חשמלית שבת" שבו פטנט חדש להדלקת נורה בשבת. ובתחילת דבריו העלה לפסול מאמר זה, שגם אם היה מותר עפ"י דין גדר עשיית מלאכה, הרי זה אסור מבחינת העמידה על משמר קיום הדת, שגם זה דין והלכה, והכרעת דברים אלו מסורה (לגדולי הפוסקים), ולא כל יודע ספר או עסקן צבורי נחון בכשרונות אלו וכו'.

עו"כ שהרעיון להדליק ולכבות אור החשמל ע"י הארכת המצב הקיים, טוב גם כדי לנסוע באוירון והליקופטר בשבת, ולהפעיל מכונת כביסה וייבוש בשבת, ולעבוד במחשב, לבשל, לחרוש ולזרוע, ואפשר להתיר כל מלאכה ע"י חיבור הפטנט לכל כפתור ושלוט, וע"ש שהאריך עוד, ואפשר גם לכתוב עליו מיועד לשבת, וכו'.

ומציין לשון הרמב"ם ז"ל (פכ"ד משבת הלכה י"ב וי"ג) והעתיקו הב"י (בריש סימן ש"ח) וז"ל אסרו חכמים לטלטל מקצת דברים בשבת כדרך שהוא עושה בחול, ומפני מה נגעו באיסור זה, אמרו ומה אם הזהירו הנביאים שלא יהיה הילוכך בשבת כהילוכך בחול וכו', ק"ו שלא יהיה טלטול בשבת כטלטול בחול, כדי שלא יהא כיום חול בעיניו ויבא להגביה ולתקן כלים מפניה לפינה, או מבית לבית, שהרי הוא בטל ויושב בביתו, ויבקש דבר להתעסק בו, ונמצא שלא שבת ובטל הטעם שנא' בתורה למען ינוח, ועוד כשיבקר ויטלטל כלים וכו', ע"ש. עו"כ שם ועוד מפני שמקצת העם אינם בעלי אומנויות אלא בטלין כל ימיהם וכו', ואם יהיה מותר להלך ולדבר ולטלטל כשאר הימים, נמצא שלא שבת שבייתה הנכרת, ומפני דברים אלו נגעו באיסור הטלטול וכו', עכ"ל. וכתב הרב נר"ו שרעיון זה גרוע הרבה יותר מכל מה שחששו חז"ל בטלטול אבנים וכלים.

עו"כ שם באות ב' שנוגע רק בפרט א' בענין הלכה, שכותבי המאמרים ההם שסומכים על כלל: שמותר להאריך מצב קיים, ואסור לשנות מצב קיים. וזה אינו פסוק ולא משנה, עד שנקבע כללים ע"פ זה. ועלינו לדון לגופו של ענין, שכאשר החשמל נכבה לשבריר של שניה, עד שעין האדם אינה מבחינה בכך וע"י פעולת האדם נתפס המחשב לאותו חלקיק שניה ומשאיר המצב כך, זה כיבוי. וכן להיפך בהדלקה, וע"ש שמבאר איך נדלקת האש ואיך נכבית ... ומזה דוחה מההלכה למ"ש בעל המאמר.

עוד מחלק בין זה ובין מכשיר שמיעה שנהגו בו היתר. וע"ש.

כ"א. עוד ראיתי באוצרות ירושלים (חלק י"ד סי' פ"א) תשובת הרה"ג ר"מ שטרנבוך משנת התשל"א, ושם בהערה מבואר תוכן השאלה שדן על רמקול שהמציא פרופ' זאב לאב, שעובד רק ע"י טרנזיסטורים ולא מחובר לחשמל, וא"א להפעילו רק ע"י שעון שבת, ואינו מוליד כוח חדש רק משתמש בכוח שיש בה מקודם, ועשו כמה תנאים כמבואר שם היטב. שמשתומם על השואל בענין רמקול בשבת, והרי גם בחול אין להכניס בקביעות ולהשמיע ש"צ ברמקול שזה חיקוי לריפורמים ועלול להביא לידי עוגב בביכ"נ וכו'.

ועוד שיש לאסור מדינא גם בחול, שאין יוצאין י"ח בשמיעה מהרמקול, ורק אמנן אפשר לענות דלא גרע מהסודרין באלכסנדריא דהיו עונים אמנן. וע"ש.

ובשבת גם במכונה המוצעת ע"י פרופ' לאב, יש בו משום איסור השמעת קול שהחמירו בו חז"ל, שאסרו בריחיים (של מים לתת חטים אפי' מע"ש) משום דאוושא מילתא, וכ"ש להשמיע רמקול בביכ"נ, אין לך השמעת קול יותר מזה, ועיין פמ"ג בא"א (א"ח סימן ש"ח ס"ק ע"ח) בשעון של משקולות דאסור כמו הריחיים הנ"ל.

ועוד דאסור משום מראית העין, שמי יודע לחלק בין זה לזה ואפי' מודיע שיש הכשר מהרבנות, לא ישכילו להבחין, ועלולים ללמוד להתיר הדלקת אלקטרו ורמקול בשבת רח"ל. (ובאמת אין להם הכשר מהרבנות).

וכתב דסוף דבר רמקול זה יביא לא רק לחילול השבת, אלא לביטול השבת, ומציין מעשה שראה באחת מערי אנגליא שהיה קשה עליהם לשמור שבת, ורב חשוב עשה מכירת החנויות לגוים בשטר מכירה כדין, והגוים התעסקו ולא היה שם ישראל כלל, ואחר שנים הבנים לא ידעו משבת כלל וכל העיר מחללי שבת בפרהסיא, משום שלא הבינו החילוק בין שטר מכירה ובלעדיה. ואם אמת שנהגו להקל באיזה בתיכ"נ, אין לרבנים להמציא היתרים שיביאו ח"ו להרחבת הפירצה.

עוד דן שיש בו איסור בונה עפ"י החזו"א, ובלא"ה יש בו איסור מגזירת מתקן כלי שיר, שהקלקול מצוי וכו'.

עו"כ שהיתר זה עלול להביא בכיה לדורות, ומצוה לפרסם בכל תפוצות ישראל שסדרי התפלה יהיו בלא רמקול. ע"ש ביתר דבריו בזה.

וזאת תורת העולה מכל האמור, להלכה ולמעשה.

אחר עיון מעמיק בדרכי הפעלתם של המכשירים החשמליים לסוגיהם, וכל הכרוך בזה והיוצא מזה. ואחר בדיקת ענינים במקורות ההלכה בגמרא ובדברי הפוסקים, ראשונים ואחרונים חדשים גם ישנים, עולה בבירור גמור ובלי שום ספק, שאין שום היתר להשתמש במכשירים חשמליים, ולהפעילם בשבת ח"ו. ואפילו באופן שאין בו הבערה וכבוי, כגון שחיברו אותם בחשמל והדליקו אותם מערב שבת, אסור להפעילם ולהשתמש בהם בשבת, שאין אפשרות להפעילם בלא חילול שבת, באיסורים רבים ומגוונים, מהם דאורייתא ומהם דרבנן.

ואשר על כן, אסור בהחלט להשתמש, בטלפון או מיקרופון (רם קול) או רדיו, וכל שאר המכשירים לא בשבת ולא ביום טוב.

וקל וחומר שאין להשתמש בשום פנים, במכונות שנוסעים בה בשבת ונקראת "קל נועית", שמלבד שיש בה איסורי שבת רבים, יש בזה גם חילול ה' נורא.

ופשוט וברור שמי שאין לו שום אפשרות להגיע לבית הכנסת, יתפלל ביחיד בביתו, ולא יחלל קדושת השבת, וקדושת השם יתברך.

וגם הטענות המתחסדות להתיר רם קול כדי לזכות הרבים, ישתקעו היתרים אלו, ולא יעלו על לב.

וכבר עמדו על זה גדולי הפוסקים וכפי שהבאתי מדבריהם בפנים, ומרן הראש"ל הגאון רבי בן ציון עוזיאל ע"ה בשו"ת מפשטי עוזיאל, העלה שבכל הפעלה של מכשיר כזה יש בו חלול שבת דאורייתא, משום מתקן מנא. גם הגאון רבי משה פיינשטיין ע"ה באגרות משה, ויבלח"ט הגאון רבי שמואל וואזנר שליט"א כתבו שיש בזה כמה חלולי שבת דאורייתא, ועוד איסורים רבים דרבנן. וזה מלבד רמיסת השבת וחלול ה'.

והגם שהמציאו דרכים להפעיל מכשירים אלו. בדרך גרמא, כבר נדחו היתרים אלו מן ההלכה כמו שמבורר בפנים, ויש מגדולי הפוסקים (עיין במ"ש משם הגר"נ קרליץ שליט"א בשם הגרי"ש אלישיב זצ"ל, ויבלח"ט הגר"ש וואזנר שליט"א, ועוד). שהעלו שאפילו במקום של פקוח נפש ישתמשו במכשירים רגילים, ולא באלה שעשויים בדרך גרמא וכיו"ב, כדי שלא ילמדו מזה להתיר מכשירים אלה ח"ו.

ואולם בעניותי העליתי, שבמקום ספק סכנת נפשות, כמו בבתי חולים, או בבדיקות בטחונות, במחנות הצבא, או שאר מקומות המפוקחים ע"י הצבא וכוחות הביטחון, באלה, טוב יותר להשתמש במכשירים הפועלים ע"י גרמא וכיוצ"ב, משום שיש נטיה בצבור להקל מפני הפחד של פקו"נ, ופעמים מתירים בלא הצדקה, ע"כ טוב שישתמשו במכשירים אלו במקום ספק סכנה.

אבל במקום שאין סכנה אין להתיר בשום פנים שבעולם. ולא אעלים ששמעתי שמועה קשה, שיש אחד מחשובי המדענים, שמתכנן להביא המצאה, שתאפשר להפעיל את הרכבת הקלה, שהיא עובדת ע"י כוח חשמלי, באופן שלפי דעתו אין בו חלול שבת כלל, וטוען שיש רב שהסכים עמו, רק התנה שהנהג והסדרנים

יהיו גויים. ויוכלו להפעיל את זה בשבת לרווחת תושבי ירושלים. אוי לאזנים שכך שומעות ישתקע הדבר ולא יאמר. וכתבתי זה להראות לאיזה מצב עלולים להדרדר עם היתרים כאלה רח"ל.

ויהי רצון שהקב"ה יערה עלינו רוח קדושה וטהרה, ויאיר עינינו בתורתו, וישים בלבנו אהבתו ויראתו, ולא נבוש ולא נכלם, ולא נכשל לעולם ועד.

המצפה לישועת ה' ברחמים.

שלמה משה עמאר

ראשון לציון הרב הראשי לישראל

הנני כיהודה ועוד לקרא לכל האמור לעיל בפס"ד הבהיר של כמו"ר הראשל"צ נר"ו בדבר האיסור בשימוש מכשירים חשמליים בשבת וביותר במכונת "קלנועית" ואשר בלא ספק שיש כאן איסור חמור הפוגע ביסודות הלכות שבת החמורה וזאת מלבד חילול ה' הגדול שבעצם הנסיעה ברחובות העיר ובחצרות ה'. ביום השבת ...

ואני מוסיף שלענ"ד מן הראוי שגבאי בית הכנסת לא יצרפו למנין את אלה המגיעים לבית הכנסת בקלנועית בשבת ומכל שכן שאין להעלותם לספר תורה.

ולמזהיר ולנזהר ירבה שלומם כמי נהר. אכ"ר.

ציון בוארון